

Vesna Miović-Perić

Zavod za povijesne znanosti HAZU,
Dubrovnik, Lapadska obala 6

ODNOSI DUBROVNIKA I TRIPOLITANSKOG NAMJESNIŠTVA U XVIII. STOLJEĆU

Četrdesetih godina 18. stoljeća tripolitanski paša i njegovi gusari počinju vršiti pritisak na Dubrovčane koji, da bi zaštitili pomorstvo u usponu, uvode odredbu o obaveznom posjedovanju fermana o slobodnoj plovidbi i u Tripoliju postavljaju upravitelja dubrovačkog konzulata.

Uvod – Tripoli, Tunis i Alžir, tri provincije osmanlijskog carstva

Osmanlije su se kao ozbiljniji vojni i politički čimbenik pojavili u zapadnom Sredozemlju 80-ih godina XV stoljeća i već tada su počeli poduzimati samostalne gusarske operacije. Bilo je uobičajeno da peti dio plijena davaju hafsidskom vladaru¹ kao i drugim lokalnim upraviteljima na području Libije, Tunisa i Alžira, a vrlo često darivali su i siromahe i pripadnike muslimanskog duhovništva. Do konca XV stoljeća Osmanlije su ustanovili veoma čvrste veze s muslimanima Španjolske, kako s onima koji su pobjegli u Sjevernu Afriku, tako i s onima u Španjolskoj. Ne manju podršku Osmanlije su uživali i kod većeg dijela razjedinjenog i podijeljenog domaćeg stanovništva Tunisa, Alžira i Libije. I građani i seljaci podjednako smatrali su Osmanlije svojim spasiteljima. Osmanofilstvo je išlo tako daleko da su se među nezadovoljnim ljudima javljali raznorazni proroci koji su nade naroda podgrijavali proročanstvima da će se ovo područje uskoro naći pod vlašću Velikog Gospodara, tj. sultana. Stanovnici Sjeverne Afrike smatrali su najuspješnije osmanlijske gusare narodnim herojima i oko njih su ispredali romantične priče. Primali su ih s radošću u svim primorskim gradovima gdje su imali prilike ugodno prezimiti.

Nakon zaključenja mira između Osmanlija i Venecije godine 1502, u zapadno Sredozemlje počeo je nadolaziti novi val osmanlijskih gusara među kojima su bili i Hajruddin Barbarossa i njegov brat Orudž. Godine 1517. braća su već imala 12 brodova s 1000 članova posade, a godinu dana kasnije stavili su se pod zaštitu sultana.²

Dijelom obala Alžira i Libije tada su vladali Španjolci. Unutrašnjošću Alžira vladala su beduinska plemena i lokalni feudalni vladari. Pod upravom Hafside, koji će 1535. godine postati španjolski vazali, bio je Tunis kao i dio zapada Libije, Tripolitaniya, dok su njezi-

¹Hafside su sjevernoafrička dinastija koja je vladala Tunisom od 1228. do 1574. godine.

²N. A. Ivanov, Osmanskoe zavoevanie arabskih stran 1516 – 1574, Akademija Nauka SSSR, Moskva, 1984, str. 59, 60.

nim istočnim dijelom Cirenaikom, vladali egipatski mameluci. Onako kako su bile razjedinjene zemlje, tako je bilo razjedinjeno i stanovništvo. Pored onih naklonjenim Osmanlijama, među koje spadaju izbjeglice iz Španjolske i mjesno muslimansko stanovništvo, dio je bio naklonjen mjesnim feudalnim vladarima a dio hafsidskom vladaru. Što se beduina tiče, jedan dio ostao je samosvojan, a drugi dio se priklonio španjolskim osvajačima.³

Nakon zauzeća Egipta 1517. godine popularnost Osmanlija još je više porasla. Godinu dana kasnije Hajruddin Barbarossa osvojio je Alžir, nakon čega je proglašen vladarom ove zemlje, koja je tada bila u vazalnom odnosu prema Porti. Vazalni odnos označavao je prvu fazu osmanlijskog osvajanja, a u drugoj fazi dotadašnji vazal potpuno se uključivao u korpus Carstva. Ne zna se pouzdano kada je Alžir postao osmanlijskim namjesništvom, a pretpostavlja se da je to bilo godine 1533, kada je Barbarossa proglašen kapudan-pašom i kad je dobrovoljno predao zemlju pod neposrednu upravu Porte. U II polovici XVI stoljeća Alžir je Porti plaćao danak od 25 milijuna aspri. Sa Španjolcima koji su u zemlji još uvijek držali neke izolirane enklave i dalje su se vodile borbe. Bitka Španjolaca za Alžir definitivno je izgubljena godine 1541.

Od godine 1510. grad Tripoli i njemu pripadajuća obala bio je pod vlašću Španjolaca, odnosno pod upravom potkralja Sicilije. Glavni cilj Španjolaca bio je preuzimanje trgovine zlatom koja je učinila da grad procvate. Naime, u Tripoliju je završavao jedan od putova kojima se na obalu dopremalo afričko zlato. Odmah nakon pada pod Španjolce Tripoli je izgubio svoj značaj budući da su stanovnici koji su uspjeli izvući žive glave pred ognjem i mačem osvajača svu svoju imovinu preselili u gradove Tagiuru i Misuratu.

Godine 1522. vojska Sulejmana Veličanstvenog protjerala je vitezove Ivanovce s Rhodosa, pa je njihov opstanak došao u pitanje. Godine 1530, nakon šest godina napornih pregovora, Karlo V pristao je vitezovima u leno dodijeliti Tripoli i otoke Gozo i Maltu. Opstanak vitezova u Tripoliju nije bio lak zadatak, jer su Osmanlije od osvajanja Alžira imali prednost na moru. Ipak, tek nakon dvadesetak godina neprekidnih borbi, Osmanlije su odlučnom akcijom, u koju je bilo uključeno 10 000 ljudi, uspjeli zauzeti grad Tripoli i protjerati vitezove. Godine 1551. osnovano je namjesništvo koje je nazvano Zapadni Tripoli (»Trablus-ul-Garb«, dalje u tekstu nazivat će se tripolitanskim namjesništvom ili jednostavno Tripolijem).

Pedesetih godina na ovim prostorima javlja se Dorgut-reis, još jedan znameniti gusar koji je prije toga kao zarobljenik veslao na genoveškim galijama, a za njegovo oslobađanje pregovarao je sam Barbarossa. Dorgut je godine 1550. osnovao svoju bazu na otoku Džerbi zaprijetivši tako Tunisu. Sudbina Tunisa, kojega je godine 1534. osvojio Barbarossa, a uspio ga je zadržati tek godinu dana, osvajanjem Tripolija bila je zapečaćena. Dorgut-reis, koji je godine 1553. proglašen kapudan-pašom, nije mogao podnijeti način života u Istanbulu i intrigantsku atmosferu što je vladala u visokim krugovima grada. Na njegovu molbu sultan ga je uputio u Sjevernu Afriku kao beglerbega, odnosno namjesnika Tripolija. Od tada Dorgut se potpuno posvetio Svetom ratu. Njegova borba trajala je s promjenjivom srećom od godine 1556. Devet godina kasnije poginuo je u neuspješnoj četvoromjesečnoj opsadi Malte koju je pokrenuo Sulejman Veličanstveni. U doba Dorgutovih borbi za Tunis javlja se još jedan slavni gusar, Uludž Ali, talijanski reneгат rodом iz Kalabrije.

Na Porti je još uvijek bilo otvoreno pitanje Tunisa, »čiji posjed je bio nužan preduvjet za uspješnu borbu na Zapadu«, kako je govorio Barbarossa. Nasuprot onim ministri-ma Porte koji su željeli otvaranje fronta na Istoku, na čelu s velikim vezirом Mehmedom

³Isto, str. 60, 61, 161, 162, 173.

Sokollu stajala je grupa onih koji su shvaćali važnost osvajanja Tunisa. U međuvremenu, godine 1570, Uludž Ali vodio je veoma uspješne borbe u osvajanju Tunisa i kada je zatražio pomoć Porte za osvajanje La-Goulette, jedinog preostalog uporišta Španjolaca, Sokollu je bio prisiljen uputiti ga u istočno Sredozemlje, jer je u tijeku bio ciparski rat. Prema planu Venecije borbe su se nakon istočnog Sredozemlja nastavile u Sjevernoj Africi. Nakon Osmanlijskog poraza kod Lepanta Venecija je godine 1573. sklopila mir s Portom i tako prva odustala od planova u Sjevernoj Africi. Rješavanje ovog problema saveznici su prepustili Španjalcima. U akciji koju je predvodio don Huan Austrijski osvojen je grad Tunis, nakon čega su se Osmanlije počeli pripremati za kontranapad. Osmanlijskom flotom zapovijedao je Uludž Ali. U kolovozu godine 1574. Španjolci su potpuno protjerani s tuniskog tla, a zemlja je proglašena osmanlijskim namjesništvom. Tom prilikom veliki vezir rekao je mletačkom bailu: »Kod Lepanta ste nam odsjekli bradu, a mi smo vama u Tunisu odsjekli ruku. Brada će opet narasti a ruka neće nikada«.

Filip II shvatio je bespredmetnost borbi u Sjevernoj Africi, koje su neprekidno trajale, i godine 1581. sklopio je primirje s Osmanlijama. Nestankom Španjolaca s afričkog tla nestala je i dinastija njihovih saveznika Hafsida, a sva vlast prešla je u ruke osmanlijskih namjesnika. U podjeli vlasti autohtoni element nije došao do izražaja, a većinu položaja držali su osmanlijski uglednici, muslimani porijeklom iz Španjolske i europski renegati (tur. mevlud-i Rumi).⁴

Prema egipatskom uzorku, u tuniskom, alžirskom i tripolitanskom namjesništvu nije proveden timarski sustav, već su ove zemlje proglašene carskim posjedom (tur. hass-i humayun). Ova tri namjesništva nosila su i zajednički naziv »Zapadni korpusi« (tur. Garp odžaklari), budući da su bili jedini osmanlijski posjedi koji su se nalazili na Ponentu. Kao što i sam naziv govori, u svakom namjesništvu smješten je korpus sa po 8 000 – 10 000 janjičara. Potomci rođeni u brakovima janjičara s mještankama i sami su postajali janjičarima. Imali su posebne povlastice i nazivani su »kuloglular«, odnosno »janjičari koji su sinovi janjičara«. Vojne korpuse triju namjesništava upotpunjavali su i kriminalci i razbojnici, koji su se skrivali pred rukom pravde bježeći iz Anadolije i s otoka u Egejskom moru. Povremeno su se vršile i regrutacije tako što su se stanovnici navedenih područja vrbovali da stupe u Zapadne korpuse ukoliko žele lagodno živjeti i obogatiti se bez napora. Radilo se, naravno, o gusarenju, koje se smatralo kako unosnim, tako i časnim poslom.⁵

U doba Barbarosse sjevernoafrički gusari (u tekstu se ovaj izraz odnosi na tuniske, tripolitanske i alžirske gusare) ugrožavali su i Jadran. Na albanskom dijelu istočnog Jadrana pod osmanlijskom vlašću nicala su istovremeno gusarska gnijezda, koja su ujedno bila i uporišta sjevernoafričkim gusarima. U XVII stoljeću, kad su Mlečani poduzeli energičnije mjere protiv sjevernoafričkih gusara, njihova pojava bila je nešto rjeđa. Uzrok tome je i dugogodišnji kandijski rat, kad je Jadranom krstarilo više mletačkih ratnih brodova nego što je uobičajeno. Nakon kandijskog rata gusarske aktivnosti opet su se pojačale, uz jaču suradnju s ulcinjskim gusarima umjesto s valonskima, kako je to bilo prije. Nakon morejskog rata suradnja Ulcinjana i sjevernoafričkih gusara, posebno tripolitanskih, bila je još tješnja.⁶

⁴Isto, str. 67, 68, 72, 161, 164.

⁵M. Z. Pakalin, Osmanli tarih deyimleri ve terimleri sozlugu I (dalje Osmanli tarih), Milli egitim basimevi, Istanbul, 1946, str. 646, 647.

⁶B. Hrabak, Severnoafrički gusari na Jadranu od početka XVI do početka XVIII stoleća, Istorijski časopis, XXVI, Istorijski institut, Beograd, 1977, str. 136 – 140. J. Luetić, Prilog upoznavanju

Nakon relativno kratkog razdoblja, u kojem su Tunis, Alžir i Tripoli bili pod čvrstom kontrolom Porte, veze s njom bile su sve labavije budući da je njena vlast kontinuirano slabila, što je posebno dolazilo do izražaja u rubnim namjesništva. Kontakt s Portom na koncu se sveo na to da su u doba rata gusarski brodovi ulazili u sklop osmanlijske ratne mornarice i stavljali se pod direktnu komandu kapudan-paše, a i ovu, gotovo jedinu obavezu, sjevernoafrički namjesnici nastojali su izbjeći. Osim toga, svake druge ili treće godine, sultanu su se upućivali darovi, a on je, posebno prilikom priznavanja novog namjesnika, uzvrćao šaljući korvetu, galijicu ili određenu količinu baruta. U XVIII stoljeću naslov namjesnika u Tunisu i Tripoliju postao je nasljedan, a članovi porodica koje su se dočepale tog prava ponašali su se poput pravih samostalnih vladara. I ovakvi namjesnici, prilikom stupanja na vlast, tražili su da ih sultan prizna izdavanjem berata.⁷

U XVII i XVIII stoljeću ukupan broj gusarskih brodova Tunisa, Alžira i Tripolija ne bi se mogao suprotstaviti jednoj boljoj ratnoj floti. Gusari su ipak ugrožavali europsku trgovinu u Sredozemlju, kao i živote i slobodu podanika europskih zemalja, a jače europske sile, iako su to mogle, nisu poduzimale energičnije korake da bi se gusari istrijebili i to iz dva razloga.⁸ Prije svega, iako su Tunis, Tripoli i Alžir bili rubne osmanlijske provincije koje su djelovale autonomno i nerado se pokoravale sultanovim željama, moglo se očekivati da će ih on u slučaju potrebe zaštititi. Nadalje, europske zemlje, koje su jedna drugoj predstavljale konkurenciju, nastojale su biti u dobrim odnosima sa sjevernoafričkim namjesništvima (u ovom radu izraz sjevernoafrička namjesništva odnosi se na tunisko, alžirsko i tripolitsansko namjesništvo) zbog sigurnosti vlastitih brodova, ali i zato da bi pridobile gusare i okrenule ih protiv svojih rivala. Francuzi, na primjer, nastojali su biti u dobrim odnosima s Tunisom, Alžirom i Tripolijem zbog rivalstva sa Španjolskom i Engleskom. Navodno je Louis XIV rekao: »Da nema Alžira, ja bih ga izmislio«. Tijekom XVII stoljeća Nizozemci su pokušavali gusare okrenuti protiv trgovine manjih zemalja. Englezi su također bili spremni na sve ne bi li namjesnike triju zemalja okrenuli protiv svojih neprijatelja. I da nije bilo ovakve politike dvosjeklog mača, gusarenje bi bilo teško istrijebiti. Kao rezultat navedenoga, ove tri zemlje, neovisno o stavovima i interesima Porte, počele su sklapati ugovore o miru s pojedinim europskim zemljama, mahom neovisno o stavovima i interesima Porte. Ratne flote europskih zemalja zalijetale su se povremeno u sjevernoafričke vode, a s jedinim ciljem da zastraše i upozore gusare i prisile ih na poštivanje ugovora o miru. Sklapanjem ovakvog ugovora određena zemlja obavezala bi se na redovita isplaćivanja određenih suma novca, odnosno danka, kao i na davanje skupocjenih, tzv. uobičajenih darova prilikom smjena namjesnika, postavljanja novih konzula, obnavljanja ugovora, muslimanskih blagdana, itd. Što se darova tiče, na posebnoj cijeni bila je drvena građa za gradnju brodova, oružje i barut. Kad bi im se ukazala potreba, namjesnici ovih triju zemalja imali su običaj sami slati svoje poslanike u zemlje vezane ugovorom s ciljem da izmuzu novac ili darove. Ako bi konzul »izabrane« zemlje uspio na vrijeme uputiti obavijest o mogućem dolasku poslanika, vlada te zemlje požurila bi poslati novac ili darove da bi spriječila posjetu grabežljivaca čijoj pohlepi nije bilo kraja. Podra-

gusarenja na Jadranu u XVII stoljeću, Anali Historijskog odjela za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku, sv. XV – XVI, Dubrovnik, 1978, str. 97 – 112.

⁷M. Z. Pakalin, *Osmanli tarih...*, n.d. (5), str. 646.

⁸Francuzi su godine 1728/29. ipak imali namjeru razrušiti Tripoli s mora i uništiti tripolitsanske gusare, no u tome ih je spriječila Porta.

zumijevalo se da troškove puta i ostale troškove poslanika snosi zemlja u koju se uputio, pa je i iz ovih razloga bilo veoma skupo ugošćivati tripolitanske poslanike.⁹

Zemlje koje su sklopile ugovor o miru stjecale su pravo postavljanja konzula. U XVII stoljeću u Tripoliju su djelovali mletački, francuski, engleski, nizozemski, danski i švedski konzul. Navedimo ovdje da je 80-ih godina navedenog stoljeća tripolitanski paša preko zarobljenog dubrovačkog podanika Miha Maričića nudio Republici da u Tripoliju postavi svojeg konzula jer bi tako dubrovački brodovi i podanici bili sigurniji, ali dubrovačka vlada nije se odazvala ovom pozivu.

Pored redovnih poslova konzuli su imali dužnost dočekivati gusarske brodove koji su dovlačili plijen, te utvrditi punopravnost zapljene broda, tovara i ljudstva. Ako bi se među zarobljenima našla osoba koja potpada pod nadležnost određenog konzula, on je pristupao pregovorima oko njenog oslobađanja. Obavljanje dužnosti konzula u Tripoliju, Tunisu i Alžiru bilo je teško i znalo se dogoditi da konzul padne u nemilost kod namjesnika, što je obično dovodilo do vrlo neugodnih posljedica. Kao što će se vidjeti iz primjera koji slijede, predstavnici vlasti u »Barberiji« znali su zaista biti okrutni. Međutim, bilo bi nepošteno tvrditi da su se njihovi postupci bitnije razlikovali od postupaka boraca za kršćanstvo. Tako je godine 1767. engleski konzul jednostavno protjeran iz zemlje jer je odbio izuti cipele i odložiti oružje prije ulaska u odaje alžirskog namjesnika, kojemu je potom trebalo i poljubiti ruke. Godine 1710. engleski konzul u Tunisu pronađen je okovan u tamnici, pomračena uma, a umom je poremetio i britanski konzul u Alžiru početkom XVIII stoljeća. Prema europskim izvorima, godine 1683, kad su Francuzi napali Alžir, alžirski namjesnik navodno je dao »ispaliti« iz topa francuskog konzula i 47 njegovih sunarodnjaka. Ovu informaciju navodi i turski izvor, ali se istovremeno od nje kao neprovjerene, i ograđuje.¹⁰

Tripoli u prvoj polovici XVIII stoljeća, dolazak na vlast obitelji Karamanlija i doticaji s Dubrovnikom

Unatoč pogodnom geografskom položaju u luku Tripolija godišnje je uplovljavalo tek stotinjak brodova. Sama zemlja nije imala svoju trgovačku flotu, a sav promet roba obavljali su isključivo brodovi europskih zemalja. Trgovinom u Tripoliju u većoj mjeri bavili su se Židovi čija je zajednica u samom gradu bila veoma jaka. Iz Tripolija su se izvozili domaći proizvodi poput vune, neobrađene kože, datula, šafrana, morskih spužvi, sode bikarbone, kamene soli. Tripolitanske solane nalazile su se u blizini Zuare. Mlečani su počevši od dalekog XIII stoljeća izvozili sol iz Tripolija, a tijekom XVIII imali su isključivo pravo na vađenje soli iz tripolitanskih solana uz određene namete. Što se uvoza tiče, u Tripoli su se iz Marseillesa uvozile tkanine, boja, šećer, vino. Iz Livorna, Židovi u Tripoliju držali su monopol u trgovačkim vezama s ovom lukom, uvezile su se svilene i vunene tkanine, sirova svila, papir, vatreno oružje, iz Venecije svilene tkanine, staklo, lan, oružje,

⁹M.Z. Pakalin, *Osmanli tarih...*, n. d. (5), str. 648, 649. E. Lucie-Smith, *Pirati*, Biblioteka Zenit, Beograd, 1980, str. 65, 66. I. Mitić, *O uzrocima velikog uspona dubrovačke pomorske trgovine u II polovici XVIII stoljeća*, *Pomorski zbornik*, 15, Rijeka, 1977, str. 560.

¹⁰E. Lucie-Smith, *Pirati...*, n. d. (9), str. 74. Mehmed Zeki Pakalin u svojem djelu navodi ovaj slučaj i ograđuje se od njega riječima »...tako kažu europski izvori.« Vidi M.Z. Pakalin, *Osmanli tarih...*, n. d. (5), str. 648, 649. *Isprave i akti (dalje Prep.)*, HAD, serija LXXVI, Prep. 18. 3194 / I, 1 i 2 (pisma Miha Maričića).

željezo, s Malte vino, iz Napulja srebro, iz Tunisa ulje, a u doba gladi iz Maroka i Alžira uvozila se riža i žito. Uloga karavana bila je veoma važna. Karavane su obavljale prijevoz roba između tripolitanskih luka Tripolija, Bengazija, Derne, Bombe kao i između tripolitanskih luka i istočnih luka koje su bile u sklopu Osmanlijskog Carstva. Nadalje, karavane su robu iz luka prevozile u unutrašnjost, u Fezan, Tibesti, Čad i još dalje. Iz unutrašnjosti karavane su dopremale gumu, zlato, nojevo perje, robove. Velike marokanske i alžirske karavane, koje su nosile hadžije u Meku, usput su se bavile i trgovinom i nastavljale se u Tripoliju pri odlasku i povratku. Ovdje treba napomenuti da se sami hadžije nisu bavili trgovinom. Pri odlasku u Meku karavane su sa zapada donosile svilu i staklene proizvode uvezene iz Venecije, a pri povratku nudile su pamuk, sirovu kavu i lijekove. Prema kraju XVIII stoljeća prihodi od glavne privredne grane, gusarenja, bili su sve manji, a sukladno tome neredi i nezadovoljstvo u zemlji sve veći, što se direktno odrazilo i na domaću proizvodnju i trgovinu. Razmirice s europskim zemljama bile su također česta pojava. Osamdesetih godina XVIII stoljeća postojale su još jedino trgovačke veze s lukom Livorno, koja je i inače bila uglavnom upućena na trgovinu sa Sjevernom Afrikom i Levantom. Židovi su tada iz ove luke izvozili robe u vrijednosti od 4,5 milijuna lira godišnje. Zbog gladi, koja je bila česta pojava, u tripolitansku luku stizali su uglavnom brodovi s prehrambenim proizvodima.¹¹

Kao što je već rečeno, glavni izvor prihoda Tripolija bilo je gusarenje. Gusarska flota sastojala se od brodova kupljenih, stečenih gusarenjem i onih koje je darovao sultan. Gusari su koristili fuste, šambeke, galijice, ukratko uglavnom manje brodove pogodnije za brzo manevriranje. Ruta tripolitanskih gusara izgledala je ovako: napustivši Tripoli operirali bi oko Malte i Sicilije, potom bi išli do obala Kalabrije, ulazili u Jonsko more, zalazili duboko u Jadran, potom u Egejsko more. Držeći se obala Sirije i Egipta vraćali su se u Tripoli. Sklapanje ugovora o miru s europskim zemljama, uvedeno u praksu u XVII stoljeću, ograničavalo je polje gusarskih djelatnosti. Gusari, doduše, nisu uvijek poštovali te ugovore, ali oštećene zemlje imale su pravo žaliti se, a njihove ratne flote doplovljavale bi u Tripoli da bi zaprijetile gusarima i prisilile ih na naknadu štete i na poštivanje ugovora ubuduće. Na tripolitanskim pašama bila je briga da se naknada za nanesenu štetu isplati, iako su radije beskrajno odugovlačili služeći se raznim izlikama i nastojali da se sve završi na obećanju da se takvo što više neće ponavljati, ograđujući se od poslova gusarskih reisa (zapovjednici gusarskih brodova). Sklapanje ugovora o miru stvorilo je jaz između gusara i vladajućih krugova kako Tunisa i Alžira, tako i Tripolija. Paše su profitirale od svakog novog ugovora, a svaki novi ugovor značio je manje posla za gusare. Između Tripolija i europskih zemalja uspostavljene su trajne veze, ali u krizi koja je zavladała sve češća pojava bile su pobune janjičara i urote protiv paša. U Tripoliju kritična točka dosegnuta je godine 1709. kada je na vlast stupio Halil-paša. Janjičari su ga svrgnuli, a dvije godine kasnije vlasti koja će postati nasljednom dočepao se Ahmed Karamanli, tada zapovjednik pješadije. Nakon par uzaludnih pokušaja da vrati Halila na vlast, godine 1714. sultan je bio prisiljen priznati Ahmeda Karamanlija tripolitanskim namjesnikom. Tom prilikom uputio mu je na dar dva broda sa po 30 i 40 topova. Jedan je bio zaplijenjen Mlečanima, a drugi Maltežanima. Postavši pašom, Ahmed je tijekom sljedećih par godina uspio stabilizirati svoju vlast u zemlji. Pobunjena nomadska plemena uspio je prisiliti da opet plaćaju glavarinu. Svoju vlast proširio je u unutrašnjosti na Fezan prisilivši žitelje i ove oblasti na plaćanje glavarine. Stanovnike tripolitanskog namjesništva poticao je na bavljenje poljo-

¹¹R. Miccachi, *Trablus-ul-garb tahte-l-hukm-il-usret-i Karamanli* (u prijevodu s arapskoga »Tripoli pod vladavinom obitelji Karamanlija«), Kairo, 1961, str. 6, 31, 32, 109, 110.

privredom i trgovinom. Strane obrtnike ohrabrivao je da se nastane u gradu, pa su tako otvorene nove obrtničke radionice poput tkaonica te štavionica i bojaonica kože. Učvrstivši se na vlasti, Ahmed je prestao sultanu isplaćivati uobičajenih 10% od gusarskog plijena. Ovo pravo sultan neće uspjeti povratiti sve do kraja vladavine Karamanlija godine 1835. Do navedene godine tripolitanško namjesništvo bilo je u vazalnom odnosu prema Porti. Sultan je i dalje svakom članu obitelji Karamanlija koji bi stupio na vlast dodjeljivao titulu mir-i mirana Tripolija, odnosno tripolitanškog namjesnika. U pismima Dubrovačkoj Republici Karamanlije su se potpisivali kao »mir-i mirani čuvanog Tripolija«. Zato će se u ovom radu Tripoli i dalje nazivati namjesništvom, a Karamanlije, nakon službenog priznanja sultanovog, tripolitanškim namjesnicima, odnosno pašama, a ne bejevima, kako je to uobičajeno i kako su ih i sami stari Dubrovčani nazivali. Ahmed Karamanli nosio je titulu beja – zapovjednika svih vojnih snaga, dok nije proglašen pašom, a potom je ovu titulu dodijelio svojem ujaku, pa sinu nasljedniku. Inače, Karamanlije su imale običaj svoje sinove proglašavati svojim službenim nasljednicima činom dodjele titule beja. Po važnosti iza beja slijedio je janjičar-aga, koji je bio na čelu janjičara. Pod imenom janjičara podrazumijevali su se već spomenuti »kuloglulari« kojima su u doba Karamanlija pripadali i oni vojnici koji nisu bili potomci janjičara. Iza janjičar-age slijedio je zapovjednik flote, odnosno lučki kapetan. Njegova dužnost bila je priprema brodova koji su se spremali u gusarske pohode, ubiranje carinskih nameta te ukrcaj i iskrcaj tereta. Iza njega slijedili su gusarski reisi, čija se zajednica zvala taifa. Prvi među civilnim dostojanstvenicima bio je veliki kehja, odnosno veliki čehaja, pašin specijalni savjetnik, čiji je zamjenik bio mali kehja. Sporove između svojih podanika rješavao je sam paša uz pomoć kadije (predstavnik šerijatskog prava) i muftije (islamskog pravnik koji je izdavao fetve, pravna mišljenja o raznim pitanjima). Iz redova hodža birali su se poslanici na europskim dvorovima. Naslov deja, zaštitnika, kojim su u Alžiru nazivali svojeg namjesnika, u Tripoliju u doba Karamanlija nije postojao. Uloga divana, savjetodavnog vijeća koje se obavezno sazivalo kod rješavanja važnih pitanja kao što su odnosi sa sultanom i europskim zemljama, objave rata, sklapanja mira, izgubila je svu svoju važnost u doba Ahmeda koji se postavio kao apsolutni gospodar. Divan se inače sastojao od ministara, viših državnih službenika, časnika, gusarskih reisa, te svih onih koji su bili poslanici na europskim dvorovima. Ahmed-paša sazivao je divan po vlastitom nahodenju, odnosno u škakljivim situacijama kad nije bio voljan sam snositi odgovornost za određene poteze. S ovom praksom nastavit će manje-više i drugi paše Karamanlije. Među glavnim državnim prihodima bili su nameti na uvoz i izvoz roba, glavarine poput onih za Židove, glavarine koje su plaćali žitelji Fezana i nomadska plemena, te iznos koji je plaćala Venecija za eksploataciju soli. Svjestan da najveće prihode donosi gusarenje Ahmed je uspješno žonglirao između interesa svojih gusara i prava zemalja koje su imale ugovore. S njegovim blagoslovom gusari su plijenili i brodove zemalja s ugovorima, koristeći kao izliku i najbeznačajniju razmiricu. Nakon takvih pothvata Ahmed-paša je koristio svoju savršeno razvijenu sposobnost uvjeravanja zavladači konzule oštećenih zemalja i odugovlačeći naknadu štete beskonačnim opravdanjima i obećanjima. Činjenica da je Ahmed-paša s druge strane uspješno poticao i razvijanje miroljubivijih privrednih grana kao što su trgovina i poljoprivreda, čini ga neosporno naj-sposobnijim vladarom iz redova Karamanlija.¹²

Što se europskih zemalja tiče, već godine 1712, dakle prije nego što je službeno priznat namjesnikom, Genovljani su požurili s Ahmedom sklopiti mir. Ugovoreno je da će tripolitanškom namjesništvu isplaćivati godišnji danak od 4000 cekina. Iste godine, Nizo-

¹²Isto, str. 6, 7 – 19, 28 – 30, 32, 33, 64.

zemci su kod tripolitanskih vlasti produžili valjanost svog ugovora iz 1684. Godine 1716. valjanost svojeg ugovora produžili su Englezi, a 1720. i Francuzi.¹³

Godine 1714. Osmanlije su zaratile protiv Mlečana, a 1716. kao mletački saveznik uključila se i Austrija. Ovo je bila savršena prilika za sjevernoafričke gusare, koji su pored mletačkih počeli plijeniti i brodove pod austrijskom zastavom, a napadali su čak i u tripolitanskoj luci Mersa Berika, koja se inače smatrala slobodnom zonom budući da su brodovi u nju ulazili isključivo zbog ukrcavanja soli. Godine 1718, posredstvom Nizozemaca i Engleza, zaraćene strane pristupile su sklapanju mira u Požarevcu. Kao što se moglo i očekivati, pored Mlečana i Austrijanci su pokrenuli pitanje sjevernoafričkih gusara. Prilikom sklapanja mira između Austrije i Turske, članom 13. Austrijancima je zajamčena slobodna plovidba, a alžirskim, turskim, tripolitanskim i ulcinjskim gusarima zabranjeno je gusarenje i gradnja novih gusarskih brodova. Kod sklapanja mira između Venecije i Turske, članom 15. Veneciji je također zajamčena slobodna trgovina, navedenim gusarima je zabranjena gradnja novih brodova i gusarenje, a ako ipak napadnu mletački brod, dužni su vratiti plijen, nadoknaditi štetu i osloboditi zarobljenike. Porta je primila na sebe zaduženje da gusare prisili da poštuju navedene klauzule. Francuska pak, učinila je sve što je mogla da se postojeće stanje održi, procijenivši da će sklapanje mira s Austrijom i Venecijom ugroziti njenu trgovinu u Sredozemlju. Što se tripolitanskih gusara tiče, oni su nastavili plijeniti istim intenzitetom, ne razbijajući glavu oko završetka rata i sklapanja mira u Požarevcu. Godine 1722. čak su zaplijenili i jedan francuski brod natovaren balama svile. Paša ga je odbio vratiti tvrdeći da se radi o genoveškom brodu. Iste godine u Tripoli je stigao kapidžibaša (poslanik Porte) noseći Ahmed-paši ferman da sklopi mir s Austrijom i Venecijom, budući da je tako učinila i Porta. Paša je tvrdio da su pregovori s Venecijom u tijeku, što je bila čista laž. Što se Austrije tiče, sklapanje mira s ovom zemljom značilo bi kraj gusarenju, pa zato nije dolazilo u obzir. Kapidžibaša je s novim fermanom dolazio i u svibnju 1723, ali opet bez uspjeha. Konačno, godine 1726, sultan je u ime Ahmed-paše sklopio mir između Austrije i Tripolija. O pregovorima koji su se vodili na Porti javljao je i dubrovački konzul Kiriko. Ovim ugovorom svim austrijskim podanicima zajamčena je sigurnost, a Austrija je stekla pravo da u Tripoliju postavi svojeg konzula koji će imati apsolutno pravo prednosti nad ostalim konzulima. Doveden pred svršen čin ovakvim postupkom sultana koji je preuzeo stvari u svoje ruke, Ahmed-paša odlučio se pokoriti novom fermanu, ali je odbio vratiti plijen oduzet u razdoblju od sklapanja mira na Porti do trenutka kada je o tome obaviješten. Na koncu, ipak je svojeg poslanika uputio u Napulj i Beč radi pregovora oko oslobađanja napolitanskih i kalabreških zarobljenika s tri broda uhvaćena nakon sklapanja mira. Našavši se u škripcu, tripolitanski gusari počeli su sada sustavno plijeniti francuske brodove. Kao pokriće poslužile su im trzavice između tripolitanske i francuske vlade koje su trajale još od 1716. godine. Francuska je odlučila udjeliti oštru poduku Ahmed-paši, međutim, nakon pritiska Porte na francuskog generalnog konzula, francuska vlada bila je prisiljena odustati od ratnih operacija. Također, visoki službenici Porte upućeni su u Tripoli da bi prisilili Ahmeda na sklapanje mira s Francuskom i na poštivanje ugovora o miru s Austrijom sklopljenog na Porti, budući da su gusari još uvijek plijenili austrijske brodove pod izgovorom da je ugovor nevažeći jer austrijski konzul još nije stigao u Tripoli.¹⁴

¹³Isto, str. 16, 17, 21, 24, 25.

¹⁴Isto, str. 35 – 64. V. Vinaver, Dubrovnik i Turska u XVIII veku, Istoriski institut, knj. 11, SAN, Beograd, 1960, str. 90.

Nakon strašne epidemije žljezdane kuge godine 1732. u kojoj su, pored mnogih, ži-vote izgubili i austrijski i francuski konzul, žitelji tripolitanog namjesništva živjet će u miru i ekonomskom prosperitetu do smrti Ahmed-paše Karamanlije godine 1745.¹⁵

Osmanlije su tijekom XVIII stoljeća u više navrata bezuspješno pokušavali staviti pod kontrolu gusarenje Alžiraca, Tunižana i Tripolitanaca. Na žalbe oštećenih zemalja, koje su tražile naknadu štete i kažnjavanje počinitelja, Porta je izdavala mnogobrojne ferme-tane tripolitanским, tuniskim, alžirskim i skadarskim pašama (ulcinjski gusari potpadali su pod jurisdikciju skadarskog paše) bez dugoročnijeg učinka. Prilikom sklapanja mirov-nih ugovora s Osmanlijama, zainteresirane zemlje redovito su povlačile pitanje gusara. Odluke koje su se tom prilikom donosile također nisu bile od velikog uspjeha. Nakon sklapanja mira u Požarevcu 1718, gdje su donesene klauzule protiv gusara, godine 1739, nakon dvogodišnjeg rata, u Beogradu je sklopljen mir između Austrije, Rusije i Osmanlija posredstvom Francuske. Članom 11. Austriji je opet zajamčena slobodna trgovina, a tu-niskim, alžirskim, tripolitanским i ulcinjskim gusarima zabranjeno je gusarenje. Mirom ko-ji je Venecija 1763. godine sklopila s Tripolijem, Tunisom i Alžirom, gusarima je zabra-njeno prijeći liniju S. Maria di Leuca-Chimara. I pored toga gusari su se vrlo brzo opet našli u Jadranu. Mirom u Kučuk-Kajnardžiju, koji su 1774. sklopili Rusi i Osmanlije, nije se raspravljalo direktno o gusarenju. Međutim, 8. članom ugovora zagarantirana je slo-bodna pomorska trgovina, što samo po sebi podrazumijeva zabranu gusarima da napadaju ruske brodove. Mirom koji su Rusi i Osmanlije sklopili u Jašiju 1792. Porta se obavezala da će utjecati na sjevernoafričke gusare da vraćaju rusku robu, brodove i zarobljenike. Sve ove odredbe, koje su se i ponavljale zato što ih gusari nisu poštivali, nisu im mogle stati na kraj.¹⁶

Tijekom prve polovice XVIII stoljeća Dubrovčani su u nekoliko navrata zahtijevali ferme-tane koji će sjevernoafričkim gusarima zabraniti da zlostavljaju dubrovačke pomorce. Takve ferme-tane Dubrovčani su dobili u godinama 1716, 1723, 1725, 1734, 1738. Bila je to jedina zaštita koju je Republika mogla pružiti svojim pomorcima, budući da u nave-denom razdoblju nije imala svoje konzularne predstavnike u Tripoliju, Tunisu i Alžiru, a zaštitni ferman svakom dubrovačkom pomorcu ponaosob još nije bio uveden u praksu.¹⁷

Što se tiče konkretnijih doticaja Dubrovnika i Tripolija u I polovici XVIII stoljeća, dubrovačka vlada bila je prisiljena žaliti se Porti u više navrata, a radilo se uglavnom o problemima s ulcinjskim gusarima koji su plovili pod tripolitanском zastavom. Kao što je već rečeno, sklapanjem Požarevačkog mira 1718. donesene su odredbe protiv gusarenja Alžiraca, Tripolitanaca, Tunižana i Ulcinjana. Budući da Ulcinjani, kao ni ostali navedeni gusari, nisu poštivali ove odredbe, sultan je godine 1722. na zahtjev Mlečana izdao ferman skadarskom paši da u Ulcinju spali gusarske brodove, a reise protjera na Cipar. Određeni broj ulcinjskih gusara nato je pobjegao u Sjevernu Afriku, mahom u Tripoli, gdje su na-stavili gusariti zajedno sa sjevernoafričkim, odnosno tripolitanским gusarima s kojima su od ranije bili povezani. Ujedinjeni sa sjevernoafričcima, ulcinjski gusari harali su po Ja-

¹⁵R. Miccachi, *Trablus-ul-garb...*, n. d. (11), str. 65.

¹⁶D. Franetović, *Historija pomorstva i ribarstva Crne Gore*, Istoriski institut NR Crne Gore, Titograd, 1960, str. 254, 255. S. Stanojević, *Narodna enciklopedija I*, str. 172, 173. Isto, sv. II, str. 134. S. Mijušković, *Turske mjere protiv ulcinjskih gusara*, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XII, Kotor, 1964, str. 95, 99.

¹⁷*Privilegi*, HAD, serija XX, sv. 2, *Traduzioni di Capitulazioni e Firmani* (dalje Trad. Cap. Firm.), f. 841, 851, 870, 939, 948.

dranu, a u dogovoru s njima varajući su dolazili do novca na ime zaštite od istih sjevernoafričkih gusara. Prema dubrovačkim izvorima Ulcinjani su se služili i drugim smicalicama. Godine 1740. proširio se glas da su u Jadranu španjolski gusari, a stigli su i sjevernoafrički, odnosno ulcinjski da bi se protiv njih borili. Dubrovačka vlada javljala je poklisarima harača da na Porti, koja je u ovo vjerovala, izlože kako španjolskih gusara nema, a radi se o smicalici Ulcinjana koja bi im trebala poslužiti kao pokriće za nedjela i pljačke. Izgleda da su Ulcinjani koji su gusarili s Tripolitancima bili na posebno lošem glasu kod europskih konzula u Tripoliju, a iz istih razloga bili su posebno cijenjeni među tripolitanskim gusarima. Opisujući jednom prilikom teškoće svojega posla, dubrovački konzularni predstavnik u Tripoliju između ostaloga je naveo da onaj koji se stavi u zaštitu otetoga stranog broda dolazi u opasnost da ga proglaše »neprijateljem broj 1«. Posebno opasno bilo je suprotstaviti se Ulcinjanima ili gusarima koji u Tripoliju uživaju posebnu zaštitu. Mletački bailo jednom je prilikom rekao dubrovačkomj otpravniku poslova u Istanbulu da je »lakše raditi s crnim đavolom nego s Ulcinjanima preobučenima u Tripolitance«.¹⁸

Iako su godine 1722. određeni ulcinjski reisi pobjegli pred opasnošću, u Ulcinju su ostale njihove obitelji i drugi, spremni pomoći im u svakom trenutku. Zapravo, Ulcinj je tako postao još sigurnije utočište sjevernoafričkim gusarima, a Ulcinjani pouzdani vodiči kroz Jadran. Dvadesetih i tridesetih godina XVIII stoljeća posebnu opasnost predstavljao je ulcinjski gusar Ali-hodža koji je i sam bio prisiljen napustiti Ulcinj, pa se u Tripoliju nastanio i oženio. Prema informacijama za koje je bio zadužen dubrovački vicekonzul u Draču, Frano Pasarević, Ali-hodža je bio u kolovozu 1724. u Jadranu s dvije gusarske fuste. Nepunu godinu dana kasnije, u lipnju 1725, po prvi put je ugrozio i žitelje Dubrovačke Republike. Do konca 1731. godine Ali-hodža je oteo sveukupno 42 podanika Dubrovačke Republike. Dubrovačka vlada bila se obratila dragomanu Magriniju da na Porti podastre memorijal tražeći energične mjere. Dubrovčani su tražili da za svaki budući pristup sjevernoafričkih gusara odgovornost snose ulcinjski. Tražili su i pomoć Porte da bi se oteți podanici vratili kućama, te da bi se nadoknadila šteta, a počinitelji kaznili. Tripolitanski poslanik na Porti tvrdio je da u Tripoliju nema robova koji su rodом iz Dubrovačke Republike i tražio je dokaze o Magrinijevim tvrdnjama. Budući da je sam Ahmed Karamanli početkom 1732. godine oslobodio redovnika Simplica s Mljeta, i to za sumu od 530 talira, Dubrovčani su Magriniju između ostalog uputili i potvrdu o oslobođenju koju je tripolitanski paša tom prilikom izdao.

I pored svih nedjela koja je počinio, Ali-hodža se opet drznuo uploviti u Jadran, ova puta sa četiri fuste. U svibnju 1733. poklisari harača izložili su još jednom na Porti sve ono što su Dubrovčani uporno ponavljali proteklih godina. Konačno, godine 1734. izdata su dva djelotvorna fermena naslovljena na sve kadije, serdare (janjičarski starješine), komandante i uglednike od Istanbula do Dubrovnika, a kapudan-paša i reis-efendija (ministar vanjskih poslova) napisali su pisma preporuke tripolitanskom paši. Nakon prvog fermena oslobođeno je 11 dubrovačkih podanika, a nakon drugog još 6 koji su se nalazili na moru i naknadno stigli u Dubrovnik. Filip Gebrans, nizozemski konzul u Tripoliju, pružio je veliku pomoć pri prihvaćanju oslobođenih podanika i njihovu slanju u Dubrovnik.

¹⁸Trad. Cap. Firm, f. 882 – 887. Lettere di Levante (dalje Let. Lev), HAD, serija XXVII/1, sv. 74, f. 150, 150'. Consolati, HAD, serija XXXVIII, sv. 15, f. 63v. A. Strgačić, Upadi osmanlijskih gusara u predjele zadarskih otoka, Zadarska revija, I, Zadar, 1954, str. 50. B. Hrabak, Sjevernoafrički gusari na Jadranu od početka XVI do početka XVIII stoljeća, n. d. (6), str. 137 – 140. M. Hadžibrahimović, Prilozi za istoriju ulcinjskog gusarstva II, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, XXXIII – XXXIV, Kotor, 1985/86, str. 103, 104. V. Vinaver, Dubrovnik i Turska, n. d. (14), str. 103.

Nešto kasnije, ostali robovi prodani u Tunisu također su se vratili svojim kućama. Tako je okončan slučaj koji je prilično uznemirio Republiku. Dubrovački vicekonzul u Draču i dalje je redovito slao izvještaje o kretanjima gusara.¹⁹

U srpnju 1740. godine još tri dubrovačka podanika završila su u zarobljeništvu u Tripoliju. Gusar Oruč Kontaroš ugrabio je u albanskim vodama kap. Luku Srgotu, Vicka Tepšića i Miha Bulu i odveo ih u Tripoli. Na zahtjev Dubrovčana sultan je izdao ferman o oslobodenju kapudan-paši, koji se, kao i reis-efendija, Ahmed-paši Karamanliji obratio pismom. Mjesec dana kasnije tripolitanski gusari na dvije galijice napali su fregatun kap. Rada Šunja natovaren dubrovačkom solju. Kapetan i posada uspjeli su se spasiti bijegom u čamcu, a gusari su odvucli brod. Dubrovačka vlada odlučila je napisati pismo Ahmed-paši Karamanliji i poslati mu ga po kap. Šunju koji je upućen u Tripoli da bi preuzeo svoj brod. U pismu tripolitanskom paši Dubrovčani su iznijeli svoje uvjerenje da dva navedena nedjela tripolitanskih gusara sigurno nisu izvršena po njegovom naređenju. Zato su očekivali da će paša osloboditi tri dubrovačka podanika i vratiti oteti fregatun, a dubrovački poslanici neće propustiti da na Porti izraze svoju zahvalnost. Pismo je napisao i dubrovački emin. Dubrovački podanici uskoro su bili oslobođeni, a kap. Šunj je umjesto uništenog fregatuna dobio šehtiju (veći teretni brod). Umjesto Ahmed-paše, tripolitanski muhafiz, čuvar tvrđave, napisao je odgovor, i to dubrovačkom eminu, tvrdeći da dubrovački trgovci mogu slobodno trgovati i ploviti u čemu ih nitko neće ometati ukoliko budu plovili pod dubrovačkom zastavom. Naveo je Mlečane kao vječite neprijatelje tripolitanskog korpusa i zatražio da se dubrovački podanici upozore da će pasti u ropstvo svatko koga tripolitanski gusari nađu na brodu Mlečana ili mletačkih prijatelja.²⁰

Spor s Tripolijem godine 1744.

Kao što je već rečeno, polje djelovanja tripolitanskih gusara bilo je ograničeno sklapanjem mira s Austrijom. Nešto kasnije, Francuska je primjenom sile natjerala tripolitanskog pašu na poštivanje ugovora o miru. Međutim, izbijanje rata za austrijsko nasljeđe 1740. godine gusari su iskoristili za ponovno aktiviranje. Izuzeti su bili francuski i engleski brodovi, jer je Ahmed-paša želio sačuvati svoju neutralnost u odnosu na ove dvije zemlje. Iskoristivši zapljenu jednog tripolitanskog broda kod obala Kalabrije, paša je objavio rat Napuljskom Kraljevstvu, a gusari su se, unatoč prosvjedima Porte, dali na posao.²¹

U ovom valu pojačanog gusarenja, 21. siječnja 1744. stradao je i dubrovački brod. Kod ulaza u tripolitanski zaljev jedna tripolitanska tartana naišla je na navu kap. Đivovića »Madonna Scarp. S. Spiridon«. ²² Na brodu su se nalazila i dva putnika, austrijska podanika, trinaestogodišnji vitez Leopold Strassold rodnom iz Gorice, koji je bio paž Velikog Meštra Malte, te fratar Lorenzo Giustiniani. Budući da je gusar istaknuo zastavu i dao znak pucnjem iz topa, kapetan koji je već više puta bio u Tripoliju (poznavao je i samog

¹⁹V. Miović-Perić, Ulcinjani i Dubrovačka Republika u prvoj polovici XVIII stoljeća, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. XXX, Dubrovnik 1992.

²⁰Trad. Cap. Firm, sv. 2, f. 946. *Copia Lettere Diverse Turcarum* (dalje *Copia Lettere*), HAD, serija XXVII / 2, sv. 2, f. 173' - 174' (pismo dubrovačke vlade Ahmed-paši Karamanliji). *Acta Turcarum*, D 1, 4 (pismo tripolitanskog muhafiza dubrovačkom eminu).

²¹R. Miccachi, *Trablus-ul-garb...*, n. d. (11), str. 81.

²²S. Vekarić - N. Vekarić, *Tri stoljeća pelješkog brodarstva*, *Pelješki zbornik*, god. 4, sv. 4, Zagreb, 1937, str. 297.

Ahmed-pašu) i upoznao običaje, smotao je jedra i istaknuo svoju zastavu. Čamcem se prebacio na gusarov brod ponijevši patent sa sobom. Uskoro mu je bilo jasno da je gusar krenuo u pljačku. Nije se obazirao na patent, a od posade i putnika nastojao je da sve moguće načine, čak i batinama, iznuditi priznanje da je brod mletački, smatrajući većim podvigom opljačkati neprijatelja nego neutralni Dubrovnik. Kapetanovi prosvjedi nisu bili od koristi. Dubrovačku navu, čiju je vrijednost zajedno s teretom Senat cijenio na 4000 cekina, gusari su odveli u Tripoli. Putnici su smješteni u tvrđavu, a svi ostali u bagnio.²³ Prilikom razgovora s pašom sljedećeg dana, trebalo je dokazati da je nava dubrovačka. Reis, želeći podići vrijednost svojem plijenu tako što će dokazati da se radi o mletačkom brodu, skrio je Đivovićev patent pod pojasom, što je kapetan uočio, pa ga je uz pomoć Giustinijanija preoteo i predočio Ahmed-paši. Reis je tada počeo tvrditi da kapetan nema ferman sultana, a patent i zastava nisu dovoljni kao dokaz o nacionalnosti kapetana i posade. Prepirka je prekinuta, a zarobljenici su vraćeni u bagnio.²⁴

O ovom slučaju prvi je obaviješten Kiriko, dubrovački konzul u Istanbulu, kojemu je dubrovačka vlada naložila da na Porti zatraži ferman o oslobođenju broda, posade, putnika i tereta. Vlada je Kiriku poslala i pismo za velikog vezira i ilam, sudski izvještaj lju-binjskog kadije, u kojem turski trgovci iz Trebinja potvrđuju da su, putujući u Aleksandriju dubrovačkim brodom, imali puni imunitet te da su ih malteški gusari samo zato pošteđili. Ovim ilamom trebalo je dati na znanje da su isto tako i putnici na brodu kap. Đivovića trebali biti pošteđeni od tripolitanских gusara, budući da je dubrovačka zastava neutralna. Austrijski rezident u Istanbulu Penkler, zatražio je i dobio ferman o oslobođenju Strassolda i Giustinijanija. Ferman je u Tripoli odnio čauš, ali reis-efendija, poznavajući stanje u zapadnim sjevernoafričkim namjesništva, rekao je Penkleru da bi bilo bolje da je poslao poslanike s pismom paši i janjičarskim starješinama, platio za oslobođenje putnika i zatražio da se reisi upozore i opomenu. Reis-efendija očito je dobro poznavao situaciju i znao da je pokušaj Penklera osuđen na propast, što se na koncu i dogodilo.²⁵ Krajem rujna stigao je posredstvom Kirika ferman za oslobođenje nave, pisma velikog vezira i njegova čehaje, zamjenika, pismo francuskog generalnog konzula za francuskog konzula u Tripoliju i pismo Kirika za Sungur Ali-agu, predstavnika zapadnih namjesništava na Porti.²⁶

U pismu tripolitanskom paši Dubrovčani su izrazili svoje zaprepaštenje, budući da gusari ovog namjesništva imaju jasna naređenja Porte da dubrovačke brodove ne smiju ometati u plovidbi. Zato je dubrovačka vlada uvjerena da je gusar postupio samovoljno, a ne prema uputstvu paše. Dubrovčani su se obratili i Filipu Gebransu, nizozemskom konzulu u Tripoliju, zamolvši ga za pomoć, jer ga smatraju pouzdanom osobom koja je već u više navrata pokazala naklonost prema Republici. Grasso, dubrovački konzul na Malti, dobio je zaduženje da se raspita što je s Gebransom, budući da je veoma star i da se već par godina nije javljao dubrovačkoj vladi. Ako ga u Tripoliju nema, potrebno je da se Grasso poveže s njegovim nasljednikom, a ako nema ni njega, onda s nekim drugim

²³Bagnio ili banjos je robovska četvrt ili izdvojeni prostor u kojem su bili izolirani kršćanski robovi, E. Lucie-Smith, *Pirati*, n. d. (9), str. 72.

²⁴Lettere di Ponente (dalje Let. Pon), HAD, serija XXVII / 6, sv. 59, f. 103 – 105'.

²⁵Let. Lev, 76, f. 13 – 27.

²⁶Let. Lev, 76, f. 29 – 31'. Veliki vezir u svojem pismu zahtijeva od paše da oslobodi brod kad utvrdi da je dubrovački, te ga upozorava da su njegovi gusari postupili suprotno kapitulacijama datim Dubrovniku, Prep. 18 / 186, B 1, 42.

konzulom koji se pokaže najpouzdanijim.²⁷ Za dubrovačkog poslanika u Tripoliju vlada je odredila Marina Dimitrija kojemu je uručila ferman, pisma koja je nedavno poslao Kiriko, ilame ljubinskog kadije i dubrovačkih emina, te na kraju vrlo detaljna i precizna uputstva. Naknadno mu je uručeno i pismo reis-efendije za Sungur Ali-agu. Put je Dimitrija vodio preko Barlette, Napulja i Malte, pa je dobio i pisma Senata za tamošnje dubrovačke konzule. U Napulju je trebao nabaviti darove za Ahmed-pašu, svilene tkanine, brokat i čohu u vrijednosti od 100 cekina. Dok je još bio na putu za Napulj, vlada mu je naknadno dojavila da ga ondje čeka već pripremljenih 28 buketa umjetnog cvijeća, za kojim u Tripoliju trenutno vlada prava pomama. Bukete će razdijeliti paši i njegovim ministrima. Vlada je zaista pazila i na najsitnije detalje ne bi li se Ahmed-paša odobrovoljio.

Prilikom dolaska na Maltu Dimitri je imao zadatak javiti se konzulu Grassu, predati mu pisma, a potom otići u audijenciju Velikom Meštru Malte, objasniti mu slučaj, istaknuti da je zarobljen Strassold, vitez Malteškog reda, te zamoliti za pomoć i podršku. Pritom je trebalo izbjeći zalaženje u detalje kao što je poklon za tripolitanskog pašu, vječitog neprijatelja Velikog Meštra. Dolaskom u Tripoli Dimitri će stupiti u kontakt s nizozemskim konzulom Gebransom ukoliko ga Grasso ne uputi na njegova nasljednika. O tijeku događaja treba redovito izvještavati poklisare harača u Istanbulu, Grassa, Dubrovačkog agenta u Napulju Giusta Van den Heuvela, te u Livornu nekoga tko bi pisma uredno prosljeđivao na konzula u Anconi ili na kuću Coenovih, također u Anconi. Prije dolaska na razgovor s pašom potrebno je upoznati se s običajima u zemlji, običajima u odnosima sa stranim konulima te o ceremoniji audijencije paši. Kada nakon svega toga bude išao paši pokazat će mu prvo kredencijal, predati mu darove, ferman i pisma iz Istanbula, ilam ljubinskoga kadije, ilam u kojem dubrovački emin potvrđuje da je nava kap. Đivovića dubrovačka, a on sam, kao i svaki pojedini član posade, dubrovačke nacionalnosti. Svjesni da će tripolitske vlasti »podići svaki kamen« da bi zadržale plijen, Dubrovčani u uputstvima Dimitriju navode odgovore na sva moguća pitanja. Strassolda, kojeg je Velikom Meštru trebalo spomenuti prvenstveno kao viteza Malteškog reda, ovdje treba istaknuti kao podanika Marije Terezije koji je na malteškom dvoru bio paž, a sa svojih trinaest godina je premlad da bi mogao biti vitez. Ipak bez obzira na to, njemu je kao putniku pod dubrovačkom neutralnom zastavom povrijeđen imunitet od strane tripolitanskih gusara. Ovaj incident loš je primjer Velikom Meštru čiji gusari ne uznemiravaju turske trgovce na dubrovačkim brodovima.²⁸

Dimitri je još bio u Barletti, gdje je zadržan u karanteni neuobičajeno dugo, kad je gusar Idra, reis na tripolitanskoj galijici, rodom Ulcinjanin, oteo navetu kap. Agostina Luchinija. Dogodilo se to početkom listopada 1744. godine u vodama Zakinthosa. Luchini je prevezio papar, kavu, koralje, sumpor i platno iz Ancone za Solun, a na brodu je bilo i 2000 cekina u gotovu novcu. Kapetan je imao patent, putovnicu ciparskog paše i potvrdu dubrovačkog emina na turskom jeziku o porijeklu broda i nacionalnoj pripadnosti posade i kapetana koju je dubrovačka vlada pribavila očito poučena iskustvom sa slučajem kap. Đivovića. Međutim, bez obzira na navedeno, reis Idra ga je ipak prisilio na odlazak u Tripoli, gdje je sav teret i novac zaplijenjen, a kapetan i posada poslani su u bagnio.²⁹

Obavještavajući Dimitrija o novoj otmici Dubrovčani navode da su prije tri godine od paše Ahmeda dobili pismo u kojem se dubrovački pomorci i trgovci pozivaju na slo-

²⁷Copia Lettere, 2, f. 232 – 233'. Lett. Pon, 59, f. 58 – 59, 60' – 61', 64 – 65.

²⁸Let. Pon, 59, f. 103 – 117', 125 – 126'.

²⁹Let. Lev, 76, f. 34 – 36'. Acta Turcarum, c 7, 115 (izjava dubrovačkog emina o otmici broda kap. Luchini)

bodnu plovidbu tripolitanskim vodama, pa čak i na slobodan ulazak u tripolitanske luke, gdje mogu trgovati prema vlastitoj želji, pri čemu će im gusari pružiti zaštitu.³⁰ Ovo pismo uvjerilo je Dubrovčane da je Tripoli stao uz sultanovu želju za napretkom i prosperitetom Republike, pa su se njezini pomorci osmjelili zalaziti češće u tripolitanske vode. U razgovoru s pašom Dimitri će naglasiti da Dubrovčani Tripolitance smatraju prijateljima i da su zato nedavno spasili sidro jedne naoružane tripolitanske tartane koja je bila usidrena u lastovskoj luci, a budući da je morala, kako su to Dubrovčani biranim riječima objasnili, »naglo otići«, posada je uspjela izvući samo jedno od dva sidra. Ulcinjani su u više navrata zahtijevali da im se sidro i uže predaju, ali Dubrovčani su ga čuvali da bi ga mogli vratiti u Tripoli, gdje i pripada. Paša je od Luchinija tražio da mu dovede dubrovačkog konzula u Tripoliju, pa mu Dimitri treba reći da Dubrovčani kao tributari Osmanlijskog Carstva smatraju da je sasvim dovoljno imati konzula u Istanbulu. Ipak, dobio je zadatak da se raspita o troškovima držanja konzulata u Tripoliju.³¹

Poklisarima harača Antunu i Nikoli Boni poslano je uputstvo po kojem moraju zahtijevati ferman o oslobodenju, čiji će sadržaj zvučati kao da izlazi iz sultanovih usta, a ne kao rezultat žalbi Dubrovčana na Porti. Treba spriječiti slanje kapidžibaše kao sultanova mubašira, poslanika, u Tripoli. Ovdje je Senat ispravno zaključio da bi prisustvo Portinog čovjeka u namjesništvu koje se želi osjećati samostalnim samo pogoršalo stvari, ali budući da se to na ovakav način nije moglo prikazati sultanu, kapidžibaša je ipak krenuo za Tripoli.³² Prije otmice navete kapetana Luchinija, poklisarima je za troškove oko slučaja kap. Đivovića bilo odobreno 300 cekina, a sad je ta suma podignuta na 1000 cekina.³³

Tripolitanski gusari u međuvremenu su se pravdali da im patent i zastava ne mogu biti dovoljan dokaz o nacionalnosti, budući da ne poznaju latiničko pismo, pa se u slijedećem pismu poklisari upućuju da na Porti postave pitanje kako onda gusari postupaju s Englezima, Francuzima, Švedanima, Nizozemcima itd. Ako se zaista radi o nepoznavanju pisma, zašto su onda zadržali brod kapetana Luchinija koji je imao putovnicu ciparskog paše i potvrdu dubrovačkog emina na turskom jeziku? Na mogući odgovor da su kapetani trebali imati ferman o slobodnoj plovidbi treba navesti nedavni slučaj kad su tuniski gusari naišli na kap. Jakova Kazilarija. Čim im je pokazao patent i ferman, odmah su ga pustili, ali kad su o svojem postupku obavijestili tuniskog pašu, ovaj im je odgovorio da su Kazilarija zbog provjere morali dovesti u Tunis i da ubuduće tako postupaju. Jasno je da je neposjedovanje fermana za gusare bio samo izgovor.³⁴

Dok su se konzul Kiriko i poklisari harača za oslobodenje brodova borili na Porti, nizozemski konzul Gebrans u Tripoliju u više je navrata odlazio u audijenciju paši Ahme-

³⁰Ovo pismo Ahmed-paše sačuvano je u turskim dokumentima dubrovačkog Arhiva koji su vraćeni iz Zadra, pod signaturom Carte Turche, VII, 19. Iako nije datirano, njegov sadržaj upućuje da se radi upravo o pismu o kojem Dubrovčani govore.

³¹Let. Pon, 59, f. 156 – 180'.

³²Poklisari su kao kontraargumente za slanje kapidžibaše trebali navesti tri konflikta s tripolitanskim gusarima iz I polovice XVIII stoljeća, koji su uspješno razriješeni bez slanja čauša, kapidžibaša itd. Radi se o oslobađanju 42 dubrovačka podanika, koje je oteo Ali-hodža, uz pomoć fermana, te pisama kapudan-paše i reis-efendije. Otmica trojice dubrovačkih podanika godine 1740. riješena je također fermanom i pismima kapudan-paše i reis-efendije. Kap. Šunj uspio se sam izboriti za naknadu za brod koji mu je otet.

³³Let. Pon, 59, f. 34 – 41'.

³⁴Let. Lev, 76, f. 52 – 55'.

du, koji je uporno ponavljao da dubrovačke podanike neće pustiti jer s Dubrovnikom nema ugovor o miru, te ga zato može smatrati samo neprijateljem. Zarobivši dva dubrovačka broda, Ahmed-paša se nadao novom izvoru prihoda tako što će Dubrovčane ucjenom prisiliti da sklope ugovor o miru s Tripolijem kojim bi se, poput drugih zemalja, obavezali na plaćanje danka i davanje darova. Pokušaj Gebransa da viteza Strassolda i brata Giustinijanija smjesti u svoju kuću također je završio neuspjehom.³⁵

Marin Dimitri stigao je u Tripoli oko 10. travnja 1745. i smjestio se kod Gebransa. Njegovi odlasci paši nisu mnogo obećavali, čak i unatoč tome što je od Dimitrija primio 8000 dubrovačkih reala. Paša je i dalje spominjao nedostatak ugovora o miru, a za Strassolda i Giustinijanija je tvrdio da ih neće osloboditi jer je u ratu s Austrijom. Koncem svibnja Napolitanci su za otetu tripolitansku galijicu tražili da im se predaju tri brodske posade. Postojala je opasnost da Tripolitanci predaju posade s otetih dubrovačkih brodova.³⁶ Nava kap. Đivovića, a vjerojatno i Luchinijeva naveta, bila je preuređena za gusarske potrebe. Prije šest mjeseci o ovome je Kirika izvijestio vicekonzul na Hiosu Andrija Grimaldi. Njemu se koncem 1744. obratio obratio kap. Antun Bernardić, koji se nalazio u jednoj luci na otoku Lesbosu, kad je u nju uplovio tripolitanski brod naoružan s 32 topa. Reis Hasan, zapovjednik broda, oteo je kap. Bernardiću sidro s užetom jer nije imao ferman o slobodnoj plovidbi. Zbog nedostatka sidra Bernardić se slijedeće noći, kad se podigla oluja, nasukao. Na brodu Tripolitanca nalazili su se slijedeći članovi Đivovićeve posade, sada u službi gusara: Kristo Gurić, Ivan Lazo, Frano Kuljevan, Nikola Barov, Mato Bibica, Ivan Dominković, Đuro Vukdragović kao »mali« na brodu, svi s Pelješca, te Pero Milutinović iz Slanog. Oni su kapetanu Bernardiću rekli da je ovo bio brod kap. Đivovića kojeg je zaplijenio reis Hasan. Brod je preuređen, reis ga sada koristi, a namjerava ga prodati prvom prilikom. Grimaldi je pisao dubrovačkom konzulu u Istanbul da hitno nabavi i pošalje ferman za kapetana Bernardića. U blizini Peloponeza nalazile su se još dvije gusarske tartane i Bernardić je opravdano sumnjao da će loše proći svaki dubrovački pomorac bez fermara ako ovi gusari na njega nalete. Očito, plovidba dubrovačkih pomoraca bez fermara bivala je sve riskantnijom.³⁷

Mubašir Porte Ali-aga stigao je na Maltu koncem svibnja navom kap. Jakova Kazilarija »La Vittoria«. Dubrovački konzul na Malti Grasso, imao je prilično problema kod pronalazjenja prijevoza mubaširu za Tripoli. Naime, ugovor s kapetanom francuskog broda za prijevoz u Tripoli za 200 malteških škuda propao je, jer kapetan nije htio ispliviti bojeći se susreta s engleskim brodovima. Brodova za Tripoli nije bilo već dva mjeseca, pa je dogovoreno da će mubašir ostati na Malti dok se ne vrati kap. Kazilari, koji je zbog ugovorenog posla morao prvo u Livorno.³⁸

³⁵ Consolati, sv. 15, f. 1 – 5.

³⁶ Isto, f. 5' – 7'.

³⁷ Prep 18 / 125. 3164, 64 (pismo kap. Bernardića)

³⁸ Na Malti su se tada nalazili dubrovački kapetani Miho Hanza i Marko Mililo, koji su po nalogu Pomorskog ureda morali ići u Livorno i ondje predati svoje patente i fermane. Oni su se obratili samom mubaširu pokazujući se više nego voljnima ploviti za Tripoli. Mubašir, kojega se posebno dojmio slučaj Milila, uputio je Republici pismo u kojem tvrdi da je sramotno da se sultanovi fermani oduzimaju Dubrovčanima u stranim zemljama i da se dozvoljava da idu od ruke do ruke, pa će strani trgovci početi izbjegavati usluge dubrovačkih brodova. Dalje navodi da je svoj boravak na Malti iskoristio za oslobađanje iz ropstva dvaju podanika Carstva, pa je zbog nedostatka novca od Grassa posudio 40 mletačkih cekina i za to mu izdao potvrdu, Prep 18 / 69. 3229, 61 (razna pisma s Malte).

Početak lipnja kap. Kazilari i Ali-aga stigli su u Tripoli. Paša je Kazilariju dao putovnicu rekavši mu da s ovakvim dokumentom ili sultanovim fermanom ne treba strahovati od gusara. Valjanost ove putovnice nije bila vremenski ograničena, a cijena joj je bila jedan cekin.³⁹

Mjesec dana kasnije paša je oslobodio oba dva dubrovačka broda s posadama i kapetanima kojima je dao putovnice.⁴⁰ Paša je zadržao novac i teret sa spomenutih brodova. Putnici Strassold i Giustiniani ostali su u zarobljeništvu. Ali-aga je za njihovo oslobađanje nudio 3000 dukata, ali paša nije htio pristati na iznos manji od 5000. Određeno je da će Đivović ići za Dubrovnik preko Malte, a Luchini će ići za Smirnu i sa sobom povesti Ali-aga, koji se nakon djelomično obavljenog posla vraća u Istanbul.

Sredinom kolovoza Đivović je stigao na Maltu. Konzul Grasso piše da su on i posada bili polugoli i u veoma lošem stanju, jer su im gusari čak i vode rijetko davali. Dalje, spominje da nedostaju četiri člana posade.⁴¹ Gebrans pak piše da su u Tripoliju ostali Nikola Barov, koji je bio Đivovićev mornar, te Marko Paskov i Frano Risković, Luchinijevi mornari, koji su, raspoređeni na gusarskim brodovima, bili izvan luke u trenutku kad su je dubrovački kapetani napuštali. Gebrans ih je kasnije ukrao na napolitansku tartanu koja je išla za Veneciju.⁴²

Zadovoljan postignutim, Gebrans je pisao Republici da ga veseli to što je Dimitrij ostao uz njega sve dok i dva putnika s dubrovačkih brodova ne budu oslobođena. Prisustvo mubašira zaista je ubrzalo oslobađanje dubrovačkih brodova, iako je Ahmed-paša od njegovog dolaska dva puta slao svoje emisare na Portu ne bi li zadržao plijen. Strepnje Dubrovčana su se obistinile. Ozlojeđen na njih, smatrajući ih odgovornima za upletanje Porte u njegove poslove, paša je dao Dimitriju rok od tri dana da napusti Tripoli inače će biti bačen u ropstvo. Prosvjedi Gebransa nisu pomogli. Dimitri je morao hitno otići ne uspjevši obaviti posao do kraja. U pismu u kojem ovo navodi, Gebrans Dubrovčanima podvlači da prilikom obraćanja Porti ne spominju njegovo ime, jer je uspio izboriti bolje ophođenje prema Strassoldu i Giustinianiju. Inače, Tripolitanci bi i njega mogli optužiti za miješanje Porte u njihove poslove, pa bi se situacija mogla pogoršati.⁴³

Smatrajući da zarobljavanje dvojice putnika s dubrovačkih brodova škodi njihovu ugledu, Dubrovčani su se i dalje zalagali da se ovaj slučaj riješi do kraja.

Zahtjev za uvođenjem putovnica, nova opasnost od Tripolitanaca

Krajem listopada 1745. Dubrovčanima je zaprijetila nova opasnost od Tripolitanaca. Naime, u Istanbul se vratio zastupnik zapadnih namjesništava, Sungur Ali-aga, i izložio plan paše Ahmeda da njegovo namjesništvo izdaje dubrovačkim pomorcima putovnice, a sve u cilju da bi oni, kao sultanovi haračari, bili još više zaštićeni. Inače, tripolitanski gusari će nastaviti s otimanjem dubrovačkih brodova, jer ih samo uz patent i zastavu ne mo-

³⁹Consolati, sv. 15, f. 8'. Let. Lev, 76, f. 127'.

⁴⁰Putovnica kap. Đivovića sačuvana je pod signaturom Acta Turcarum, 2902.

⁴¹Prep. 18 /69. 3019, 25 (pisma s Malte).

⁴²Consolati, sv. 15, f. 9 – 10. Miscellanea, F IV, 25 (troškovi Gebransa za ova tri mornara iznosili su 22 mletačka cekina).

⁴³Let. Lev, 76, f. 105, 105'. Miscellanea, F IV, 21 (pismo Gebransa Republici). Consolati, sv. 15, f. 8, 8'.

gu razlikovati od Mlečana. Oni Dubrovčane nazivaju »Ragusin«, a izraz »Dobrovenik«, koji nalaze u ispravama dubrovačkih pomoraca, za njih znači Veneciju.⁴⁴ Reis-efendija odmah se složio sa Sungurovim izlaganjem, a uzbuđenom Kiriku savjetovao je da se o svemu dogovori sa Sunguroj, budući da je ovo najbolje rješenje, pa Dubrovčani više neće morati trčati i žaliti se na Porti za svaki prijestup Tripolitanaca. Na ovaj način osmanlijski ministar opet je priznao nemoć Porte u pitanju tripolitanških gusara i osudio je Dubrovčane da svoje probleme s Tripolitancima rješavaju u Tripoliju, a ne na Porti. Ostali ministri kojima se dubrovački konzul obratio za pomoć jednoglasno su odgovarali da Sungur, kao »stručnjak za zapadna namjesništva«, zna najbolje. Nitko se nije htio miješati u osjetljive odnose s Tripolijem. Ferman o dozvoli izdavanja putovnica izdat je 19. listopada 1745. Kopiju ovog fermana Kiriko je poslao dubrovačkoj vladi zajedno s pismom u kojem je obavještava o tijeku događaja.⁴⁵ Ferman upućen tripolitanškom paši i njegovim ministrima pisan je veoma pomirljivim tonom. Sultan prije svega hvali tripolitanške vlasti koje su dolaskom njegova poslanika oslobodile dubrovačke brodove te tako iskazale svoju poslušnost. Sultan u ime mira prelazi preko činjenice da su prije više od godine dana izdata tri fermanska kojima se tražilo oslobađanje dubrovačkih brodova i dvojice putnika, a u trenutku izdavanja ovog putnici su još u zarobljeništvu.⁴⁶ Sultan dalje navodi da je oduvijek čuvao nepovredivost ustrojstva zakona i običaja ovog namjesništva. On tako postupa i ovom prilikom i izdaje naređenje da, pored fermana o slobodnoj plovidbi koji su se u ovo doba povremeno izdavali, dubrovački pomorci moraju imati i putovnicu tripolitanškog namjesništva čiji zakoni to zahtijevaju.⁴⁷

Ova odluka izazvala je burnu reakciju u Dubrovniku. Kiriko je ukoren da nije postupio dovoljno energično i da je u krajnjoj liniji mogao odgoditi izdavanje fermana. Senat je ispravno zaključio da će pravo na izdavanje putovnica dato Tripoliju uskoro zatražiti i Tunis, i Alžir. Sultana po svaku cijenu treba navesti da opozove ferman. Kopnena trgovina Republike potpuno je iščezla, a pred opstanak pomorske postavila se na ovaj način prepreka koja će dovesti do toga da Dubrovnik neće moći skupiti novac ni za trogodišnji tribut. Ipak, Senat je nakon dužeg vijećanja zaključio da će se povlačenje fermana teže postići, pa je predložio Kiriku da zatraži da se posredstvom predstavnika tripolitanškog namjesništva, koji je stalno boravio u Istanbulu, putovnice donose na Portu i ondje izdavaju Dubrovčanima. Kad su već uz sultanov ferman potrebne i tripolitanške putovnice, onda će ovakvo rješenje ugledu Carstva donijeti najmanje štete. Budući da je Sungurova riječ neprikosnoven, treba mu obećati 300 reala nagrade ukoliko se s ovim prijedlogom složi. Senat je poslao pisma reis-efendiji, velikom veziru i muftiji u kojima im je objašnjena bezizlazna situacija Republike i zatražena pomoć. Putovnice bi trebale biti poput one izdate kap. Jakovu Kazilariju, valjanost koje nije vremenski ograničena, a cijena joj je jedan cekin. U svakom slučaju, tripolitanški gusari ne bi smjeli progoniti dubrovačke

⁴⁴Turski svijet nazivao je Veneciju »Venedik«. Što se naziva Dubrovnik tiče, u pismima tripolitanških paša on se najčešće navodi kao »Dubravenedik«. Mora se priznati da su izrazi »Venedik« i »Dubravenedik« slični, a za mnoge su Dubrovčani i Mlečani bili jedno te isto, odnosno »Latini«. Ipak, u ovom slučaju, gusari su tu sličnost htjeli iskoristiti da bi postigli svoje ciljeve.

⁴⁵Prep. 18 / 125, 3146, 74.

Ovakva putna isprava, koju bi izdavali Tripolitanci, bila bi naslovljena na kapetana dubrovačkog broda, pri čemu se podrazumijeva da bi se odnosila kako na kapetana, tako i na posadu i na brod.

⁴⁶Acta Turcarum, A IV, 170, 171, 172 (fermani). Trad. Cap. Firm, sv. 2. f. 949 – 954.

⁴⁷Acta Turcarum, A IV, 174.

brodove bez putovnica dok se ne utvrde pojedinosti i dok ovo novo pravilo ne bude oza-konjeno.⁴⁸

Četvrtog studenoga 1745. umro je Ahmed-paša Karamanli, energičan i tvrd čovjek koji je uspio dovesti svoju porodicu na vlast. Mimo običaja, Ahmed-paša je za života proglasio svojeg mlađeg sina nasljednikom. Budući da se stariji sin Mahmud nalazio izvan Tripolija kad je mlađi, Mehmed, preuzeo vlast, nereda u gradu nije bilo. Mehmed je Mahmuda kasnije postavio za sandžakbega Bengazija bojeći se njegovog prisustva u samom Tripoliju. Strahujući od pobune onih koji su bili na strani njegova brata dao je pogubiti dvojicu najpoznatijih i najutjecajnijih među njima, i to zapovjednika tripolitanske flote i njegova sina, iako se radilo o suprugu i sinu njegove polusestre.⁴⁹

Na početku vladavine Mehmed Karamanli je bio protiv gusarenja. Međutim, članovi divana, koji su u doba Ahmeda bili potpuno razvlašćeni, a sad su htjeli iskoristiti priliku i vratiti nešto od izgubljene vlasti, odlučno su se zalagali za obnovu gusarenja protiv brodova svih kršćanskih zemalja. Nakon žestokog otpora Mehmed je uspio postići izuzeće brodova Engleske i Francuske kao prijetećih sila. Tripolitski gusari su se dali na posao, a sporovi s europskim zemljama su se množili. Mehmed je imao pune ruke posla da im nadoknadi štetu i natjera svoje reise da vraćaju otete brodove. Zemlje koje su imale mirovne ugovore s Tripolijem i ondje postavljene svoje konzule požurile su obnoviti ih, naravno, uz bogate darove.⁵⁰

U trenutku kad je naslijedio svojeg oca Mehmedu je osnovna preokupacija bila da ga i Porta prizna kao namjesnika Tripolija i dodijeli mu berat koji će to i službeno potvrditi. Zato je sultanu uputio svojeg predstavnika Ali-hodžu s nezaobilaznim darovima. Iz istih razloga na slobodu je pustio Strassolda i Giustinianija bez otkupa, izjavivši tom prilikom da njegov otac nije imao prava tražiti sumu od najmanje 5000 cekina za njihovo oslobađanje. Strassold i Giustiniani otputovali su švedskim brodom, zajedno s Ali-hodžom, u Smirnu, odakle su preko Istanbula i Beograda trebali produžiti za Beč.

Konzul Gebrans, koji se u ovom sporu zdušno zalagao za interese Republike, dobio je na raspolaganje sumu od 100 cekina s tim da obavijesti don Giusta Van den Heuvela u Livornu želi li novac u gotovini ili u vidu dara. Gebrans se odlučio za srebrninu s ugraviranim dubrovačkim grbom, za uspomenu njemu i njegovoj obitelji na dane kad je su-rađivao s Dubrovačkom republikom.⁵¹

Smrt Ahmed-paše i stupanje na vlast njegova sina, Dubrovčani su shvatili kao najbolji mogući trenutak za zahtjev o povlačenju fermana o putovnicama: »Et e, che ora si giudicava tempo proprio et assai favorevole di migliorare la facenda dei Passaporti senza comparizione di quello e stato in vita del Bei morto e segno che avevamo della speranza potersi ora piu che mai rivocare il consaputo fermano intorno ai Passaporti«.⁵²

Ferman koji povlači odredbu o putovnicama izdat je početkom lipnja 1746. Prema uputstvima Republike, Kiriko je radio na tome da ferman bude naslovljen na iste osobe na koje je bio naslovljen i poništen ferman, te da sadrži sve klauzule koje jamče sigurnu plovidbu dubrovačkim pomorcima. U novoizdatom fermanu sultan navodi kako je bio

⁴⁸Let. Lev, 76, f. 122' – 132'

⁴⁹R. Miccachi, Trablus-ul-garb..., n. d. (11), str. 84, 85. Consolati, 15, f. 11.

⁵⁰Isto, st. 86.

⁵¹Consolati, 15, f. 11 – 14'. Miscellanea, XVIII, F IV, 17.

⁵²Let. Lev, 76, f. 139', 140.

veoma zadovoljan kad su Tripolitanci po njegovu naređenju oslobodili dubrovačke brodove, te je stoga pristao na to da tripolitanske vlasti izdavaju putovnice dubrovačkim pomorcima. Međutim, predstavnici Dubrovačke Republike požalili su se na njegovu naredbu o putovnicama rekavši da su već prema kapitulacijama zaštićeni od sjevernoafričkih gusara. Ako budu morali slati svoje brodove u Tripoli po putovnice, to će za njih biti vrlo komplicirano i skupo. Opet, ako odustanu od pomorskog prometa, njihova država će propasti. Sultan je zato naložio reis-efendiji da ispita je li izdavanje tripolitanskih putovnica zakonito. Reis-efendija podnio je izvještaj odgovorivši da je to nezakonito i suprotno običajima. Sultan je pored toga izvršio uvid u kapitulacije, pa u daljnjem tekstu navodi da »milošću njegovih predaka nitko od njegovih podanika u Carstvu ne smije nanositi štetu dubrovačkim trgovcima i njihovoj robi dok se u Carstvu nalaze«. Ako to netko uradi, sultanu treba podnijeti izvještaj, krivce kazniti, a oštećenima nadoknaditi štetu. Sultan je zato naložio Mehmedu da ubuduće prilikom susreta s dubrovačkim kapetanima njegovi gusari moraju izvršiti uvid u ferman o plovidbi kojeg izdaje uzvišena Porta. Dubrovačke kapetane tripolitanski gusari ne smiju zlostavljati, nego im u slučaju potrebe moraju pružiti pomoć i zaštitu.⁵³

Troškovi Republike oko spora s Tripolijem bili su veliki. Kiriko je u lipnju bio obaviješten da će se jedva skupiti novac za trogodišnji tribut i da se zato bez dozvole Republike ne smije izlagati nikakvim troškovima. Na ministre Porte Kiriko je potrošio ukupno 187,90 cekina kad je tražio njihovu pomoć oko poništenja fermana. Novac mu dubrovačka vlada neće moći poslati, budući da su u Pomorskom uredu izjavili kako još nisu naplatili uobičajene namete od Pera Vachettija, kapetana nave »S. Giovanni Battista«, jer se već dvije godine nije pojavio u Dubrovniku. Kiriko je zamoljen da, ako bude u prilici, kapetana uputi kući.⁵⁴ Naime, troškove vezane za pomorstvo pokrivala je blagajna Pomorskog ureda. Upravo zbog sporova s Tripolijem, kao i s Tunisom i Alžirom, Ured će u više navrata biti prisiljen podići namete dubrovačkim pomorcima da bi mogao pokriti troškove.⁵⁵

Poslanik Mehmeda Karamanlije, Ali-hodža, stigao je krajem srpnja 1746. u Tripoli donijevši ferman o povlačenju odredbe o putovnicama i sultanov berat kojim se Mehmed proglašava pašom Tripolija s dva tuga.⁵⁶

Sva aktivnost Dubrovčana oko povlačenja fermana, odnosno oko pokušaja postavljanja odrednica koje bi ovu naredbu ublažile, po svojoj prilici ne bi urodila plodom da se neumitnost nije našla na njihovoj strani. Na mjesto namjesnika Tripolija stupio je neiskusni čovjek čija je sva pažnja bila usmjerena prema Porti i sultanu, od kojeg je očekivao da ga službeno prizna namjesnikom Tripolija. Da bi udobrovoljio sultana Mehmed Karamanli oslobodio je putnike s dubrovačkog broda, zastupnik Sungur po njegovu nalogu nije protestirao kad se počelo pripremati izdavanje fermana o povlačenju naredbe o putovnicama. Iskoristivši, dakle, pravi trenutak, Dubrovčani su uspjeli otkloniti problem koji bi se sigurno umnogostručio budući da bi, kako su i sami kazali, bilo samo pitanje vremena kad će i Alžirci, i Tunižani zatražiti prava data Tripoliju. Smrt nepokolebljivog Ahmed-paše koristila je ne samo Dubrovčanima, nego i Osmanlijama kojima se pružila prilika da spase

⁵³Let. Lev, 76, f. 163. Trad. Cap. Firm, f. 991 – 995.

⁵⁴Let. Lev, 76, f. 172, 172', 177'.

⁵⁵V. Ivančević, Brodske pristojbe u starom Dubrovniku, Anali Historijskog Instituta JAZU u Dubrovniku, IV – V, Dubrovnik, 1956, str. 545 – 549.

⁵⁶Consolati, 15, f. 20'.

svoj obraz. Zato su bez ikakvih suvišnih pitanja pristali na povlačenje femana o putovnicama. Situacija u kojoj bi dubrovačkim pomorcima, pored sultanova femana o slobodnoj plovidbi koji će se od sada redovito izdavati, sličan dokument izdavali i njeni podanici, za Portu je morala biti ponižavajuća. Kao što je u ovom poglavlju navedeno, Dubrovčani su igrali i na tu kartu.

Fermani dubrovačkim pomorcima i postavljanje »upravitelja dubrovačkog konzulata« u Tripoliju

Zahvaljujući neutralnosti dubrovačke zastave ratovi tijekom XVIII stoljeća pogodovali su oživljavanju pomorstva Republike. Polagani uspon od početka navedenog stoljeća naglo se pojačao za vrijeme rata za austrijsko nasljeđe. Vlada je donijela nove propise o pomorstvu. Godine 1745. sastavljen je Pravilnik Dubrovačke Republike o nacionalnoj plovidbi čije će se odredbe dopunjavati do konca 1793. godine. Iste godine oformljen je Pomorski ured s pet senatora na čelu, koji je nadgledao primjenu odredaba spomenutog Pravilnika. Svaki dubrovački kapetan koji je plovio izvan Jadrana morao je imati uz sebe jedan primjerak ovog Pravilnika. Istovremeno se javila i potreba za otvaranjem novih konzulata. U II polovici XVIII stoljeća na Ponentu su djelovala 34 dubrovačka konzula i 21 vicekonzul, a na Levantu 21 konzul i 16 vicekonzula. Svaki dubrovački konzul ili vicekonzul morao je dubrovačkim kapetanima izdavati potvrde o iznosu novca primljenog na ime konzularnih taksi, a Pomorskom uredu slao je redovite financijske izvještaje. Pri povratku u Dubrovnik dubrovački pomorci prikazivali su Uredu potvrde izdate od konzula. Uspoređivanjem ovih potvrda, brodskih knjiga i financijskih izvještaja konzula Ured je imao prilično točan uvid u financijsko stanje dubrovačkih konzulata.⁵⁷

Razvojem pomorstva dubrovački brodovi bili su češće izloženi napadima sjevernoafričkih gusara. Također, dubrovački brodovi češće su se pojavljivali i u lukama zemalja spomenutih gusara. Zato se nametnula potreba za osnutkom konzulata u Alžiru, Tunisu i Tripoliju kao jedan od vidova zaštite dubrovačkih pomoraca i trgovaca. Stjecajem okolnosti navedenih u prethodna dva poglavlja, Dubrovčani su bili prisiljeni razmišljati o otvaranju konzulata u Tripoliju nešto ranije nego što je to bio slučaj s Alžirom i Tunisom. Za trajanja spora 1744. godine nizozemski konzul F. Gebrans, koji je tijekom I polovice XVIII stoljeća svojevrijedno pomagao Dubrovčanima, ponudio se da će obavljati poslove dubrovačkog konzula bez titule da bi Republika izbjegla suvišne troškove. Ovim je mislio na novac i skupocjene darove koji su se često ucjenama izvlačili iz zemalja vezanih za Tripoli mirovnim ugovorom. Pokojni Ahmed-paša očito se spremio natjerati Republiku na sklapanje ovakvog ugovora, budući da je u pregovorima s Gebransom uporno ponavljao da Dubrovnik smatra svojim neprijateljem jer ne posjeduje ugovor o miru, pa je nizozemskom konzulu predlagao da Republika pristupi sklapanju ovakvog ugovora. Pored toga, Ahmed-paša je od kapetana Luchinija zahtijevao da mu dovede dubrovačkog konzula, što je također bilo usko vezano za mirovni ugovor, jer se pravo na postavljanje konzula stjecalo sklapanjem ovakvog ugovora. Prema uputstvima dubrovačke vlade Gebrans je odvratio da je Republika pod zaštitom sultana, što samo po sebi podrazumijeva prijateljske odnose Dubrovnika i Tripolija, a iz istih razloga dubrovačkim pomorcima sasvim je dovoljan patent njihove države. Stigavši u Tripoli u travnju 1745. godine, dubrovački posla-

⁵⁷I. Mitić, O Pomorskom uredu u Dubrovniku za vrijeme Republike, Naše more, god XIII, br. 6, Dubrovnik, 1966, str. 280, 281.

nik Dimitri imao je uputstvo da se za pomoć obrati Gebransu, ali dobio je i nalog da se raspita o troškovima otvaranja konzulata. Istovremeno o ovom pitanju Dimitri je Ahmed-paši trebao ponoviti stav Dubrovčana da im je kao haračarima Carstva dovoljno to što imaju svojeg konzula u Istanbulu, čime je vlada htjela dobiti na vremenu budući da je potreba za osnutkom konzulata u Tripoliju bila sasvim jasna.⁵⁸

Smrću Ahmed-paše Dubrovačka Republika riješila se ne samo problema s putovnicama, nego i zahtjeva ovog paše za sklapanjem ugovora o miru. Izdajući Mehmed-paši Karamanliji ferman o povlačenju odredbe o putovnicama sultan je bio sasvim jasan. Dubrovčanima kao haračarima Osmanlija u Carstvu nitko ne smije nanositi štetu. Tripolitanski gusari, kao i tuniski i alžirski, moraju pružiti pomoć i zaštitu dubrovačkim kapetanima i imaju pravo izvršiti uvid u sultanov ferman o plovidbi. Počevši od 30-ih godina XVIII stoljeća Porta je povremeno izdavala fermene o plovidbi dubrovačkim kapetanima. Međutim, budući da su u razdoblju od nepune godine dana tripolitanski gusari napali čak tri dubrovačka broda, dubrovačka vlada energično je zatražila da se ovi fermeni izdaju redovito svim dubrovačkim kapetanima koji plove izvan Jadrana. Sultan se složio. Prema VII odredbi dubrovačkog Pravilnika o nacionalnoj plovidbi, donesenog 15. lipnja 1745, ni jedan dubrovački brod nije više smio ploviti izvan Jadrana bez sultanova fermana. Što se ugovora o miru tiče, Mehmed paša nije povlačio ovo pitanje, kao što to neće učiniti ni njegov jednako nesposoban nasljednik Ali-paša. Problemi oko ugovora o miru javit će se tek 1795, dolaskom Jusuf-paše koji će, pozivajući se na nepostojeći ugovor s Republikom, istaknuti određene zahtjeve od kojih neće odustajati godinama.⁵⁹

Jasan stav sultana, koji se stavio na stranu Republike, ipak nije mogao biti dovoljna garancija dubrovačkim pomorcima da ih gusari neće napadati. Budući da je nemoć Carstva u odnosu na zapadne provincije bila više nego očita, Dubrovčani su bili svjesni da moraju imati svojeg konzularnog predstavnika u Tripoliju da bi zaštitili svoje pomorce i trgovce, a, osim toga, u lukama navedenih zemalja pružala se mogućnost zarade. Shvativši da će postavljanjem konzula, što bi neminovno dovelo do pitanja o mirovnom ugovoru, biti izložena većim troškovima, i iskoristivši svoj poseban odnos prema Porti, dubrovačka vlada odlučila se na postavljanje »upravitelja dubrovačkog konzulata«, tzv. »administratore del consolato«, umjesto konzula, kako u Tripoliju, tako i u Tunisu i u Alžiru. Prvim upraviteljem dubrovačkog konzulata imenovan je upravo Nizozemac F. Gebrans, jer je već uvelike stekao povjerenje Dubrovčana. Međutim, ovdje treba uzeti u obzir i činjenicu da se dubrovačka vlada u organizaciji konzularne službe, donesenih polovicom XVIII stoljeća, osnovna načela preuzeta su od Nizozemaca. I ova činjenica morala je utjecati na odluku vlade da interese Dubrovčana u Tripoliju zastupa upravo nizozemski konzul. Upravitelji dubrovačkih konzulata od Senata nisu dobivali patentna pisma poput ostalih konzula, nego pisma o imenovanju. U serijama HAD Consilium Rogatorum, te Fides et Attestata, u kojoj su se inače bilježili patenti izdati dubrovačkim konzulima, nije zabilježeno izdavanje pisma o imenovanju konzulu F. Gebransu. Zato je teško točno odrediti početak rada dubrovačkog konzularnog predstavništva u Tripoliju. Ono je u svakom slučaju počelo funkcionirati godine 1744, iako je Senat u navedenom razdoblju još uvijek razmišljao o otvaranju pravog konzulata. Pored Tripolija i Tunisa, u kojem je dubrovačko konzularno

⁵⁸Consolati, 15, f. 2', 4, 6, 8. Let. Pon, 59, f. 156 – 180'.

⁵⁹V. Vinaver, Dubrovnik i Turska..., n. d. (14), str. 100. V. Brajković, Dubrovački edikt za plovidbu, Dubrovačko pomorstvo, Dubrovnik, 1970, str. 398. I. Mitić, Pravilnik Dubrovačke Republike o nacionalnoj plovidbi, Grada za pomorsku povijest Dubrovnika JAZU, knj. 5, Dubrovnik, 1972, str. 84.

predstavništvo otvoreno 1748, nizozemski konzuli neko su vrijeme obavljali dužnosti dubrovačkih konzula i u Smirni i Solunu. Upravitelj dubrovačkog konzulata u Alžiru postavljen je 1759, a budući da tamošnji nizozemski konzul nije bio voljan zastupati interese Republike, jer navodno nije imao odobrenje naređenih, u toj zemlji javljaju se ugledniji židovski i alžirski trgovci kao upravitelji dubrovačkog konzulata. Kao što je već rečeno, upravitelji dubrovačkih konzulata u navedenim zemljama primali su od Senata pismo o imenovanju umjesto patenta i imali su pravo ubirati konzularnu pristojbu od dubrovačkih pomoraca. Dubrovačka Republika tako je proširila svoju konzularnu mrežu do Tripolija, Alžira i Tunisa i bila je jedina država koja je u isto vrijeme izbjegla sklapanje ugovora o miru s navedenim zemljama.⁶⁰

»Il Consolato« kako se u Dubrovniku nazivala konzularna pristojba, često je podrazumijevao sve pristojbe koje su konzuli naplaćivali. Konzularna pristojba u užem smislu naplaćivala se u određenom postotku od vrijednosti najma ili u određenom postotku od vrijednosti broda. Do 40-ih godina XVIII stoljeća dubrovačka vlada uglavnom nije donosila odredbe o načinu naplaćivanja konzularne pristojbe. Kancelarijska pristojba naplaćivala se kod sastavljanja ugovora o najmu broda, njihovih prijepisa, izdavanja zdravstvenog lista itd. Počevši od polovice XVIII stoljeća Pomorski ured i Ured za konzulate na Levantu preuzeli su od Malog vijeća nadzor nad financijskim poslovima dubrovačkih konzulata. Kao što mu i samo ime govori, Ured za konzulate na Levantu kontrolirao je i ubirao novac od konzula na Levantu i bio je pod upravom Pomorskog ureda. Novac od konzula na Levantu u početku se slijevao u zajedničku blagajnu konzulata, a potom u Blagajnu levantskih konzulata. U II polovici XVIII stoljeća konzuli na Levantu ubirali su na ime konzularne pristojbe 2% od vrijednosti najma, ako brod kreca robu na njihovom području za razne luke na Levantu, bez obzira gdje je ugovor o najmu sklopljen. Senzalu je pripadalo 1% od vrijednosti najma. Kapetan nije bio dužan plaćati konzulu ako nije ukrcavao i iskrcavao teret na njegovom području, a i ugovor je sklopio drugdje. Za razliku od konzula na Levantu, konzuli na Ponentu naplaćivali su konzularnu pristojbu prema veličini broda. Konzularna pristojba naplaćivala se prema vrijednosti tereta onda kad je brod plovio s Levanta na Ponent i obrnuto, a plaćao ju je krcatelj, a ne kapetan broda. Novac što su ga konzuli ubirali na ime pristojbe za sidrenje pripadao je lokalnim organima.⁶¹

Što se Tripolija tiče, konzul Gebrans je konzularne i kancelarijske pristojbe dubrovačkim kapetanima naplaćivao ovako:

Kancelarijske pristojbe:

Zdravstveni list – 3 pjastr

Ugovor o najmu i kopija pisaru – 9 pjastr

Usluge nizozemskog dragomana – 6 pjastr

Jedna levantska pjastra tada je vrijedila kao jedna mletačka lira.

Konzularne pristojbe:

1% od vrijednosti najma, a senzalu 1/4%

2% od vrijednosti najma koji je pronašao konzul, a senzalu 1/2%

⁶⁰I. Mitić, Upravitelji konzulata Dubrovačke Republike u Sjevernoj Africi, Zadarska revija, god. IX, br. 6, Zadar, 1962, str. 500 – 509. I. Mitić, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika, Historijski institut JAZU, Dubrovnik, 1973, str. 107 – 115. I. Mitić, O uzrocima velikog uspona dubrovačke pomorske trgovine u drugoj polovini XVIII stoljeća, n. d. (9), str. 562, 570.

⁶¹I. Mitić, O financijskom poslovanju dubrovačkih konzulata u XVIII stoljeću, Pomorski zbornik, knj. 5, Rijeka, 1967, str. 551. I. Mitić, Konzulati i konzularna služba..., n. d. (60), str. 147 – 150, 154.

Ovaj pregled pristojbi predočio je dubrovačkoj vladi nizozemski vicekonzul Pelegrin Vidari nakon Gebransove smrti, pitajući kako će postupati dalje. Vlada je odvrtila da će ga o tome obavijestiti naknadno, što nije učinila. Pored spomenutih podataka, Vidari je naveo da Gebrans za usluge nizozemskog konzulata (per consolato) od dubrovačkih kapetana nije tražio ništa, a od nizozemskih je naplaćivao 4 nizozemska cekina. Također, Vidari je naveo da pristojba za sidrenje iznosi 45 pjastru, a u slijedećem pismu vladi za ovaj iznos tvrdi da je povećan, jer su dubrovački kapetani do sada plaćali 28 pjastru.⁶²

Iako je prepiska nizozemskih konzula iz Tripolija u kontinuitetu sačuvana samo za razdoblje od 1744 – 1753, ipak se može pretpostaviti da su se Gebransovi nasljednici držali gore navedenog cjenika, budući da se u pismima dubrovačke vlade ne spominju nikakve promjene. Propis o pravima upravitelja dubrovačkih konzulata u Tripoliju, Tunisu i Alžiru Senat je donio tek 1782. godine, budući da se promet dubrovačkih brodova u tim zemljama povećao, što se u stvari odnosi uglavnom na Tunis. Prema propisu od 14. svibnja 1782. godine o konzularnim i kancelarijskim pristojbama koje će dubrovački pomorci plaćati upraviteljima dubrovačkih konzulata, dubrovački brodovi koji ukrcavaju teret u Tunisu, Alžiru i Tripoliju a ugovor su sklopili drugdje ili na području pod jurisdikcijom ova tri konzulata izvan navedenih luka, dužni su platiti konzularnu pristojbu od 1% od vrijednosti najma. Kapetani koji u navedene tri luke iskrcavaju teret, a tu su sklopili ugovor o najmu, plaćaju konzularnu pristojbu od 2% od vrijednosti najma. Senzalu, a nikome drugome, koji je u navedene tri luke pronašao najam, treba platiti 1% od vrijednosti najma.

Pristojba za sidrenje kod ukrcavanja i ponovnog ukrcavanja tereta iznosila je 35 le-vantskih pjastru, a nije se plaćalo ništa ako je brod doplovio i otplovio prazan.

Sastavljanje ugovora o najmu i kopija plaćala se 4, 5 pjastru, koliko je koštalo i izdavanje brodske isprave. Za patent i prijepis plaćale su se 3 pjastre, a za žalbe lokalnim vlastima 2 pjastre.

Dubrovački kapetani bili su dužni platiti 2% od vrijednosti najma ugovorenog na Ponentu, a konzul osim ove pristojbe nije imao pravo naplaćivati ništa drugo.

Ako je u Tripoliju, Tunisu i Alžiru sastavljen ugovor o najmu za područje jurisdikcije ovih konzulata, a u navedenim lukama nije izvršen ukrcaj tereta, dubrovački kapetani nisu bili dužni platiti ništa osim pristojbe za sastavljanje ugovora.

Za najam sklopljen u Tripoliju, Tunisu i Alžiru s fiksnim brojem mjeseci plaćala se konzularna pristojba od 1%.

Osim navedene tarife nije se smjelo naplaćivati ništa više.

I na koncu, dubrovački kapetani u Tripoliju, Tunisu i Alžiru imali su pravo koristiti se senzalima koji su im se činili najpogodnijima za ostvarenje njihovih interesa i nisu bili dužni koristiti usluge nijednog određenog senzala bez obzira na njegovo porijeklo i vjeroispovijest.⁶³

Konzularna pristojba nije mogla pokrivati troškove održavanja navedenih konzularnih predstavništava, pa je njihove troškove podmirivao Senat, a same upravitelje povremeno je nagrađivao darovima ili gotovinom. Navedimo na koncu da upravitelji dubrovačkih konzulata, za razliku od dubrovačkih konzula, nisu vršili sudačku funkciju.⁶⁴

⁶²Consolati, 15, f. 8^r, 9. Let. Pon, f. 168^r – 170^r.

⁶³Provedimenti della Navigazione, HAD, serija LVI/6, sv. 1, f. 94^r – 96. I. Mitić, Konzulati i konzularna služba..., n. d. (60), str. 154, 155.

⁶⁴I. Mitić, Konzulati..., n. d. (60), str. 108, 109.

Zaključak

Četrdesetih godina XVIII stoljeća tripolitanški gusari počinju napadati dubrovačke pomorce pod izgovorom da ne posjeduju sultanov ferman o slobodnoj plovidbi. Istovremeno, tripolitanški paša Ahmed Karamanli, koji je 1711. doveo svoju porodicu na vlast u Tripoliju, zahtijeva da Dubrovčani sklope ugovor o miru s njegovim namjesništvom, što je već bila praksa s europskim zemljama, inače će ih smatrati svojim neprijateljima. Intervenirajući na Porti da se oslobode dva dubrovačka broda i dva austrijska podanika koji su bili putnici na jednome od spomenutih brodova, Dubrovčani su shvatili da je utjecaj Osmanlija na tripolitansko namjesništvo ograničen te da oni izbjegavaju učiniti bilo što, što bi ozlojedilo tripolitanskog namjesnika. Pogotovo je to bilo jasno kad je sultan na zahtjev Tripolija izdao ferman po kojemu dubrovački pomorci moraju biti opskrbljeni tripolitanskim putovnicama koje bi im garantirale sigurnost od tripolitanskih gusara.

Smrću Ahmed-paše godine 1745. na njegovo mjesto stupio je Mehmed Karamanli kojemu je osnovna preokupacija bila da ga sultan službeno prizna tripolitanskim namjesnikom. Da bi to što prije postigao, oslobodio je austrijske podanike. Također, Dubrovčani su bez ikakvih problema uspjeli isposlovati povlačenje fermana o izdavanju tripolitanskih putovnica.

Iako je problem s Tripolijem naizgled bio riješen, Dubrovčanima je bilo jasno da sada, u doba procvata svojeg pomorstva, moraju zaštititi svoje pomorce u najvećoj mogućoj mjeri. Odredba po kojoj dubrovački pomorci izvan Jadrana moraju posjedovati i ferman koji će ih štiti od sjevernoafričkih gusara bila je već donesena u lipnju 1745. godine, ali ona, s obzirom na nemoć Porte prema Tripoliju, nije mogla predstavljati dovoljnu zaštitu. Bilo je neizbježno preko direktnog kontakta s Tripolijem pojačati sigurnost dubrovačkih pomoraca i trgovaca. Dubrovačka vlada odlučila se zato na otvaranje svojeg predstavništva u ovom namjesništvu. Prema preporuci nizozemskog konzula Gebransa, starog prijatelja Republike, Dubrovčani u Tripoliju nisu otvorili konzulat budući da bi tome, po uhdanoj praksi s europskim zemljama, moralo prethoditi sklapanje mirovnog ugovora, što je opet podrazumijevalo plaćanje danka i davanje skupocjenih darova tripolitanskim dostojanstvenicima. Nizozemski konzul Gebrans postao je prvim upraviteljem dubrovačkog konzularnog predstavništva. Dubrovačka Republika tako je postala jedinom zemljom koja je postavila svojeg konzularnog predstavnika u Tripoliju izbjegavši sklapanje mirovnog ugovora, čemu je svakako pridonio i određeni utjecaj Porte, a istovremeno je zaštitila svoje pomorce onoliko koliko je to bilo u njezinoj moći.

Vesna Miović-Perić

RELATIONS BETWEEN DUBROVNIK AND THE
GOVERNORSHIP OF TRIPOLI IN THE 18th CENTURY
Part One*Summary*

During the 18th century the Osmanli conquered almost all of North Africa, except Morocco. Three North African Osmanli governorships in the West (Ponens) – Tunisia, Algeria and Tripoli – defied the sultan and sought autonomy. In that century they began to independently sign peace-treaties with European countries, which took the obligation to pay the tributes and to endlessly give presents to the North-African rulers.

Ahmed Karamanli, who in 1711 installed his family to power in Tripoli, made an attempt in the 1740's to force the Ragusan (Dubrovnik) Republic to sign a peace-contract with Tripoli. Within a short period of time, three Ragusan merchant ships were attacked by the Tripolitan pirate ships, on the pretext of not having a document («ferman») ensuring free navigation; the Tripolitan pasha stated that he was not willing to release the two repossessed ships, since he considered Dubrovnik, that had not signed the peace-contract with Tripoli, an enemy of his. From one of the two repossessed ships two Austrian subjects were kidnaped which was very bad for the reputation of the Ragusan fleet. Dubrovnik interventions with the Sublime Porte were not of much help and it was clear that the central Osmanli government had no great influence over the Tripolitan pasha decisions. Also, the Tripolitan pasha requested that the Ragusan seamen should obligatorily hold the passports issued by the same Governorship of Tripoli and he issued an order («ferman») on this matter.

After Ahmed-pasha's death, when Mehmed Karamanli came to power, the kidnaped passengers were released and the order («ferman») on passports was withdrawn. Although things seemed to have settled down, it became clear to the Dubrovnik authorities that they had to protect their seamen and that they could not rely only on the Sublime Porte in that. In order to avoid more obligations and further expenses, as well as to evade the signing of a peace-contract as a prerequisite for the opening of a consulate, the Dubrovnik authorities decided that an administrator of the Dubrovnik consulate («amministratore del consolato») be installed in Tripoli, with which function were entrusted the consuls of the Netherlands. Also, according to the Ragusan Regulations on National Navigation of 1745, all Ragusan seamen, navigating outside the Adriatic, had to have the sultan's permission («ferman») which explicitly prohibited for the North African pirates to attack Ragusan ships.